

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA HUMANISTIKO

KRATKA ZGODOVINA TRNOVEGA IN VOGLARJEV

DIPLOMSKO DELO

Sara Terčič

Mentor: doc. dr. Petra Svoltjšak

Nova Gorica, 2011

ZAHVALA

Skozi ves čas študija in pri pisanju diplomske naloge so mi bili v oporo moji sorodniki, predvsem babica in teta. Zahvala gre torej predvsem njima in moji mentorici doc. dr. Petri Svoljšak. Poleg tega se zahvaljujem tudi domačinom, s pomočjo katerih sem izvedla intervjuje, katere sem priložila v diplomsko nalogo. V največje zadovoljstvo mi bo, če bodo z mojim delom zadovoljni tamkajšnji domačini in prebivalstvo okolice, katerim prisrčno želim pokloniti krajšo zgodovino njihove planote.

NASLOV

Naslov diplomskega dela: Kratka zgodovina Trnovega in Voglarjev

IZVLEČEK

Okolica vasi Trnovo je zelo zanimiva že iz arheološkega stališča. Pomembna so tri najdišča, ki ležijo v okolici obravnavanega območja in so ključnega pomena, ker pričajo o prvih sledovih naselitve. Ta najdišča so: Kamni breg ter kamenodobni najdišči Kuk in jama v Tišlerščih. Trnovski gozd se prvič omenja v cesarski listini oziroma darovnici Otona III. Trnovski gozd je imel skozi stoletja srednjega veka veliko veljavo zaradi lesa. Trnovo je najstarejša naselbina na planoti, ki je bila po ustnem izročilu last grofov Turnau v Gorici. Prvi so si na Trnovem postavili koče vipavski kmetje. Pomembno vlogo v času avstrijske vlade pa so imeli tudi prebivalci zaselka Voglarji, ki so pridobivali oglje ter ga prodajali v Trst, saj so oglje uporabljali pri kuhanju. Zaselka Trnovo in Voglarji pa sta imela, pred sto leti, tudi svojo osnovno šolo, kar je pokazatelj množične naseljenosti. Velike spremembe sta na Trnovem zapustili 1. in 2. svetovna vojna. Med 2. svetovno vojno so imele v vasi Trnovo svojo postojanko enote X. MAS. V času med 19. in 21. januarjem 1945 se je bila bitka za Trnovo, kar je predstavljalo težko obdobje za prebivalce obeh vasi. Po končani vojni so vaščani vasi Trnovo začeli z obnovo, življenje pa se je urejevalo tudi s pomočjo rednih sej KLO Trnovo, ki je odločalo in skrbelo tudi za prihodnost zaselka Voglarji. Sočasno in v dobrobit obnove vasi pa so ustanovili tudi podjetje, ki je proizvajalo stavbeno pohištvo, ki je močno pripomoglo k rekonstruiranju vasi. Kasneje se je omenjeno podjetje preoblikovalo v podjetje poimenovano Mizarstvo Trnovo, ki je zaposlovalo večinoma domačine in je delovalo kot poslovni partner podjetju Meblo. Leta 1996 pa se je le to preoblikovalo v podjetje Meblo Elasta d.o.o, ki je poslovalo vse do konca leta 2003.

KLJUČNE BESEDE

Trnovski gozd, Trnovo, Voglarji, vas, zaselek, naselje, osnovna šola, bitka, 2. svetovna vojna, tovarna

TITLE

Title of diploma work: **Short history of Trnovo and Voglarji**

ABSTRACT

The surrounding of the village Trnovo is very interesting already from the archeologic aspect. Important are three sites which are situated in the vicinity of the discussed region. They are of great significance because they give evidence of the first tracks of settlements. This settlements are: Kamni breg and sites from the stone age Kuk and the cave in Tišleršče. The Trnovo Forest is mentioned for the first time in the imperial document or deed of donation from Oton III. The Trnovo Forest was through the centuries of the Middle age because of the woods very important. Trnovo is the oldest settlement on the tableland and was according to the oral tradition property of the earls Turnau in Gorizia. First ones to set up huts were the farmers from Vipava. Important role during the time of the austrian reign had also the inhabitants of the hamlet Voglarji. They extracted charcoal and sold it in Trst. At that time everything was cooked on charcoal. However, both hamlets, Trnovo and Voglarji, had their primary school what is also an indicator that this region was very populous 100 years ago. Great changes left on Trnovo World War I and World War II. During the World War II there was a post of the units of X. MAS in Trnovo. In the time during January 19 and January 21 1945 there was a battle for Trnovo. It was a hard time for the inhabitants of both villages. After the war the villagers of Trnovo started the restoration. Life was regulated with regular sittings of KLO Trnovo. They were in charge also for Voglarji. In order to restore the village they founded a company. It produced furniture for the renewal of the village. Later on it developed in the company Carpentry Trnovo which gave work to mostly local people. This company was the cooperator of the company Meblo. In 1996 it transformed in Meblo Elasta d.o.o. which operated till the end of the year 2003.

KEY WORDS

The Trnovo Forest, Trnovo, Voglarji, village, hamlet, settlement, primary school, battle, World War II, factory

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
2	ARHEOLOŠKI PREGLED OBMOČJA	2
3	TRNOVSKI GOZD	3
4	TRNOVO, NAJSTAREJŠA NASELBINA NA TRNOVSKI PLANOTI	4
4.1	Trnovski stavbeni tip	4
4.2	Značilnosti in vsakdanje življenje prebivalstva	5
4.3	Razvoj vasi in okolice	6
4.4	Trnovo in pravne dajatve	7
5	VOGLARJI	9
6	ZGODOVINA OSNOVNE ŠOLE TRNOVO	11
6.1	Razvoj šolstva od začetka do 1. svetovne vojne	11
6.2	Obdobje od 1. do 2. svetovne vojne	11
6.3	Pouk v času narodnoosvobodilnega boja	12
6.4	Pouk od 1945 do 1993	12
7	ZGODOVINA OSNOVNE ŠOLE VOGLARJI	21
7.1	Kratek pregled od ustanovitve leta 1892 do NOB 1945	21
7.2	Pouk na šoli v času fašizma	21
7.3	Šola v času osvobodilne borbe	22
7.4	Pouk od 1944 do 1954	22
8	TRNOVO IN OKOLICA V OBDOBJU MED 2. SVETOVNO VOJNO	27
8.1	Trnovski gozd, usoda primorske	30
8.2	Priprave in načrti pred napadom vasi Trnovo	33
8.3	Napad na sovražnikovo postojanko na Trnovem	35
8.4	Opis vojnih zločinov v Voglarjih med letoma 1943 in 1945	41

8.5	Opis vojnih zločinov v Zavrhu od 15. januarja do maja 1945	43
8.6	Spomenik in grobnica na Kobilniku pri Trnovem	44
9	LETA PO VOJNI IN ŽIVLJENJE VAŠČANOV OBEH VASI IN OKOLICE	46
9.1	Leto 1946	46
9.2	Leto 1947	47
9.3	Leto 1948	49
9.4	Leto 1949	50
9.5	Leto 1950	50
9.6	Leto 1951	52
9.7	Leto 1952	52
10	TOVARNA NA TRNOVEM	53
11	ZAKLJUČEK	56
12	VIRI IN LITERATURA	57
12.1	Viri	57
12.2	Literatura	57

KAZALO SLIK

Slika 1: Ternovo – Ulica Gorica, Ternova – Strada Via Gorizia, 1926	25
Slika 2: Pri Nemcih (Ternova), 1926	25
Slika 3: Selva di Tarnova. Il M. Frigido (m. 1406), 1930.....	26
Slika 4: Tarnova della Selva, alt.m. 788, 1937	26
Slika 5: Trnovo pri Gorici. Spominski park NOB na Kobilniku, 1985	45

KAZALO TABEL

Tabela 1: Podjetja iz leta 1946	49
Tabela 2: Podjetja v letu 1950.....	51

1 UVOD

Zgodovinska dejstva in pričevanja iz krajev, še posebno manjših vasic in zaselkov, je vredno zapisati in ohranjati. S tem nudimo vpogled v pozabljena ali celo neznana zgodovinska dejstva, ki pa so hkrati velikega pomena bodisi za zgodovinski spomin bodisi za narodovo sedanjost in prihodnost.

V svoji diplomski nalogi bom skušala podati kratko zgodovino krajev Trnovo in Voglarji. Pri pisanju diplomske naloge sem uporabila študijsko literaturo, ustna pričevanja, arhivske vire in kroniko osnovne šole Trnovo. Arhivsko gradivo oziroma dokumenti za območje Trnovega z okolico se nahajajo v Pokrajinskem arhivu Nova Gorica; razdeljeni so v devet škatel, ter ponujajo vpogled v obdobje po 2. svetovni vojni, in sicer za obdobje med leti od 1946 in 1952. Pokrajinski arhiv hrani tudi zbirko fotokopij kronike osnovne šole Voglarji in nekaj dokumentov v zvezi z osnovnima šolama Trnovo in Voglarji. Podatke o šolstvu na Trnovem pa sem pridobila tudi iz kronike osnovne šole Trnovo, ki jo hrani osnovna šola Solkan. V svojo diplomsko nalogo sem vključila zbirko fotografij oziroma razglednic vasi Trnovo, ki jih ravno tako hrani Pokrajinski arhiv Nova Gorica.

Trnovski gozd z okolico je imel skozi stoletja bistven pomen. V mezolitu so v gozdu postavljali svoje sezonske tabore lovci in nabiralci. Drugi pomen je predstavljal v srednjem veku zaradi lesa, v obdobju soške fronte pa je bil zavetje vojakom, ki so se vanj zatekali iz bojišča in iskali skrivališča. Podobno funkcijo kot v 1. svetovni vojni je imel gozd tudi v 2. svetovni vojni, ko so skozenj prodirale partizanske enote, ki so odhajale v Vipavsko dolino po živež in vse potrebno.

Trnovo je naselje, ki je nastalo s preselitvijo pastirjev okoli leta 1648. Okoliške hiše Rijavcev, Trpinovšča in Rezije so tudi zelo stare in so nastale ravno tako s priselitvijo pastirjev. Kraj Voglarji pa je pomemben zaradi oglarjev; mojstrov pridobivanja oglja. Začetki naselitve so zanimivi in izjemnega pomena, saj nam dajejo osnovo za nadaljnje razumevanje razvoja celotne okolice.

2 ARHEOLOŠKI PREGLED OBMOČJA

V obdobju mezolitika so si v Trnovskem gozdu kamenodobne skupine postavljale začasne sezonske tabore, saj so se na veliko ukvarjali z lovom in nabiralništvom. Važnejših postojank iz neolitika in bakrene dobe pa ni bilo odkritih, saj so naselbine tega časa izpričane za spodnjo Vipavsko dolino.¹ Vpliv za množično poselitev Trnovske planote je delno predstavljala tudi najkrajša komunikacija, ki je v bronasti in železni dobi, najverjetneje pa tudi v rimskem času, povezovala naselbino na Sv. Katarini nad Gorico z naselbino na Mostu na Soči; oziroma Vipavsko dolino z gornjim Posočjem. Obravnavano območje leži v okolici treh pomembnih arheoloških najdiščih, ki so Kamni breg (med Trnovcem in Nemci) in kamenodobni najdišči Kuk in jama v Tišleršičih, katera pričajo o začetku razvoja območja in o naselitvenih strukturah.²

Na zatravljenem pobočju 916 metrov visoke vzpetine Kamni breg je bila tako odkrita železna sekira, ki je bila v uporabi od mlajše stopnje starejše železne dobe skozi vso mlajšo železno dobo.³ To nam da vedeti, da je bilo območje v obdobju mlajše železne dobe poseljeno, iz Trnovskega gozda so odvažali les v območja Vipavske doline in na celotno oglejsko ozemlje.⁴ V vasi Trnovo se nahaja gručasti zaselek Rijavci, blizu katerega se nahajata kamenodobni najdišči Kuk in jama v Tišleršičih.⁵

Na pobočju Kuka nad zaselkom Rijavci je bilo najdenih 25 kremenčastih odbitkov, ki pripadajo kamenodobni kulturi.⁶ Na najdišču, ki ima po sestavi ilovnata-humozna tla so arheologi našli tudi razpršene drobce oglja in kamnite industrije. Radiokarbonska analiza je pokazala, da je oglje nastalo med letom od 1020 do 1300.⁷ Domačini pa so pred leti našli tudi fragmente jelenovih rogov, ki so bili zasekani s kovinskim orodjem. Datirano oglje in rogovina nista sočasna z artefakti, umeščenimi v čas od konca mlajšega paleolitika do konca mezolitika.⁸

Druge kamenodobne najdbe, ki so jih odkrili v jami v Tišleršičih pri zaselku Rijavci, so odlomki ločenine in ostanki živalskih kosti, ki pripadajo govedu.⁹

¹ Mlinar, Žbona Trtkman, Banjška planota in Trnovski gozd v luči najnovejših arheoloških najdb, str. 17.

² Prav tam, str. 10.

³ Prav tam, str. 13-14.

⁴ Prav tam, str. 17.

⁵ Bizjak, Jamnik, Kamenodobni najdišči na Trnovski planoti, str. 23.

⁶ Prav tam, str. 28.

⁷ Prav tam, str. 30.

⁸ Prav tam.

⁹ Prav tam, str. 31.

3 TRNOVSKI GOZD

Pomemben za nadaljnji razvoj tega območja je bil Trnovski gozd, ki leži na visoki Trnovski planoti, ta pa se razprostira med Vipavsko dolino, Čepovanskim dolom, dolinama Trabušce in Belce, na vzhodu pa prehaja v Črnoviško in Nanoško planoto.¹⁰

Na podlagi raziskovanja in razvoja v Smrečju na Predmeji se domneva, da so bili prebivalci Trnovskega gozda tudi Iliri in Kelti, ki naj bi tam pasli svojo živino.¹¹

Organizirano gozdarsko službo je mogoče zaslediti že v času Rimljanov, o kateri priča nagrobni napis najden v Ajdovščini, nekdanjemu Haidoviumu, nekemu Publiju Publiciju, ki je bil *magister silvae* (takratni gospodar gozda).¹²

Zgodovinskih podatkov in kakršnekoli omembe o Trnovskem gozdu ni zaslediti vse do leta 1001, ko je Cesar Oton III., z darovnico, ki nosi datum 28. april 1001, odstopil polovico solkanskega gradu in polovico vasi Gorica z gozdovi, vodami, pravicami lova, ribolova, paše po Soški in Vipavski dolini, oglejskemu patriarhatu Ivanu (Johannes). K temu ozemlju je bila darovana tudi Trnovska planota, ki so jo oglejski patriarhi upravljali več sto let.¹³ Dne 27. oktobra 1001 je cesar podelil še drugo polovico tega ozemlja grofu Verihenu (Werihen). Goriški grofje so Gorico dobili kot dediči furlanskega grofa Verihena.¹⁴ Del ozemlja, ki je pripadalo oglejskemu patriarhu, je kasneje prišlo tudi v fevd Goriških grofov, ki so imeli v posesti Trnovski gozd vse do leta 1500, ko je izumrl zadnji med njimi, grof Leonard.¹⁵

Na podlagi dednopravne pogodbe je nato gozd z vso Goriško prešel v last avstrijskega dvora. Z letom 1950 pa je gozd postal državna lastnina. Pred požarom, ki so ga leta 1540 podtaknili pastirji za pridobitev pašnih površin, je gozd segal vse do doline.¹⁶

Trnovski gozd je predstavljal vir življenja za prve naseljence, ki so bili gozdarji, lovci in pastirji, hkrati pa je služil tudi kot zavetišče vojakom in dezerterjem (t. i. zeleni kader) med boji na soški fronti.¹⁷

Od leta 1873 dalje je bil Trnovski gozd razdeljen v okrožja Trnovo, Lokve, Dolina, Nemci, Mrzla draga, Poncala, Mala Lazna, Krnica, Selovc, Čaven, Predmeja in Otlica. V vsakem od naštetih okrožij je nastala gozdarna, kjer so bili nastavljeni c. kr. gozdarji.¹⁸

¹⁰ Mikuletič, Trnovski gozd, str. 157.

¹¹ Prav tam, str. 162.

¹² Prav tam.

¹³ Močnik, Trnovska planota, str. 27.

¹⁴ Pavlin, Goriško gospostvo ob prehodu pod Habsburžane, str. 15.

¹⁵ Kozorog, Skozi Trnovski gozd, str. 5.

¹⁶ Mikuletič, Trnovski gozd, str. 162.

¹⁷ Kozorog, Skozi Trnovski gozd, str. 7.

¹⁸ Močnik, Trnovska planota, str. 34.

Med najvažnejše vasi na planoti spadajo Otlica, Dol na Angelski gori, Lokve in Lazna, Nemci, Zavrh, Voglarji, Trnovo in Erjavci.¹⁹

4 TRNOVO, NAJSTAREJŠA NASELBINA NA TRNOVSKI PLANOTI

Najstarejša vas, ki se nahaja na robu Trnovskega gozda in leži na najstarejših sledovih krednega apnenca, je vas Trnovo. Ko nečisti apnenec preperi in se pomeša s humusom, napravlja plodno zemljo. Na takšen način je nastala vas Trnovo. Vsepovsod okrog vasi je polno šipka z bodečim trnjem, zato naj bi vas dobila ime po trnju.²⁰

Vas Trnovo leži na severozahodnem delu Trnovske planote, in sicer nad 788 m nadmorske višine. Gre za najstarejšo naselbino na planoti, ki obdaja Trnovski gozd na jugozahodni strani. Na Trnovski planoti je malo izvirov vode oziroma so to t. i. curki, ki redkokdaj oživijo, zato se je moralo tamkajšnje prebivalstvo znajti v tem, kako pridobiti vodo za lastne potrebe. Za napajanje živine so iz zlite gline zgradili kale oziroma mlake, ljudje pa so se oskrbovali z vodo iz kapnic.²¹

V okolici Trnovega, natančneje v Mojski in Mrzli dragi, se nahaja kremenčev pesek, ki so ga nekoč uporabljali za izdelavo steklenih predmetov. O tem priča ime »Glatuža«, ki je še danes v uporabi za neki gozdni predel.²²

4.1 Trnovski stavbeni tip

Stavbeni tip, ki je značilen na območju Gore v ajdovski občini, še posebej za kraje Predmeja, Otlica, Kovk, Križna Gora in Vodice, je prisoten tudi v predelu Trnovskega gozda. Poimenovali so ga trnovski stavbeni tip, katerega posebnost se kaže v sočasnih vplivih mediteranskega in alpskega stavbenega tipa. Alpski tipi so vidni v oblikovanju strme dvokapne strehe ter v organizaciji posameznih domačij v razložena naselja s sistemom samotnih ločenih domačij. Mediteranski tipi pa so prepoznani v adicijskih sklopih posameznih enot domačije v ravne, stegnjene nize pod enotno streho in v uporabi elementov.²³

Trnovska domačija je označena kot samotna domačija, ki je obkrožena z njivami, pašniki in gozdovi ter postavljena na sončno stran, navadno v smeri od vzhoda proti zahodu. Stanovanjski in gospodarski deli domačije so bili v 18. stoletju pritlični, v 19. stoletju pa so

¹⁹ Močnik, Trnovska planota, str. 51.

²⁰ Prav tam, str. 14.

²¹ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

²² Prav tam.

²³ Klemenčič, Stavbena dediščina na območju gore in smernice za njeno varovanje.

pridobili še nadstropje. Zaradi ostrejšje klime so strehe strme in dvokapne z naklonom 45 – 60 stopinj. Klemenčič v prispevku navaja, da je bila prva kritina slamnata²⁴, v 19. stoletju in vse do danes pa se je začelo uporabljati opečne zarezničke, eternitne šablone, betonske spičnike ter v sodobnem času tudi valovit eternit. Stene so oblikovane preprosto, meteorna voda pa se zbira v lesenih žlebovih ter se nabira v vodnjake, ki so oblikovani s cilindričnimi nastavki. Zidani dimniki so visoki zaradi ognjevarnosti in so oblikovani kot stolpasti valji. Odprtine imajo okrašene s kamnitimi okvirji in portali le bogate domačije. Ostale domačije imajo odprtine vrezane z lesenimi okvirji. Fasade so brez balkonov in poslikav, urejene pa so s simetrijo okenskih osi.²⁵

4.2 Značilnosti in vsakdanje življenje prebivalstva

Prebivalci Trnovega oziroma t. i. Trnovci so se vedno ukvarjali s poljedelstvom in živinorejo, večinoma pa so se preživljali z delom v gozdu. Kot gozdni delavci in vozniki so bili cenjeni tudi po drugih krajih.²⁶ Bili so tudi drvarji, oglarji, žagarji, prodajalci drv, ki so jih prodajali v mesta, ter nabiralci gozdnih sadežev. Les iz gozda so tudi izkoriščali kot obrtniki. Za vsa dela so bili večinoma samouki.²⁷

Ženske so v zimskih dnevih rade klekljale, predle, tkale, krojile in pletle. V toplih mesecih pa so nabirale sadeže in zdravilne rastline. Poleti, če ni bilo moških pri hiši, so opravljale vsa poljska dela. Zlasti pa so se rade ponašale s tem, katera bo zredila bolj pitane prašiče, ki so jih redile za pridelavo klobas, slanine za zabelo, pršuta, krač ter rebrc za mineštro. Tipična jed, ki je prevladovala, so bili z ocvirki, zabeljena polenta in žganci. Kruh so pekli doma. S planote je v dolino oziroma mesto vodilo veliko stez in poti. Ženske so nosile iz doline potrebščine, katere ni bilo moč dobiti na vasi oziroma planoti. Življenje otrok pa je bilo zaznamovano predvsem s pašo, otroci so pasli živino in jo napajali v kalih, saj je bila planota brez studencev.²⁸

Na planoti pa tudi ni manjkalo oddiha in razvedrila. Ob nedeljskih jutrih so se ljudje udeleževali maše v vaški cerkvi, po končani maši pa so se zbrali pred cerkvijo, kjer jim je cerkveni tajnik prebiral razglase. Nedeljske popoldneve so ženske namenile otrokom in domačim opravilom, moški pa so se radi zbirali v vaških gostilnah.²⁹

²⁴ Klemenčič, Stavbena dediščina na območju gore in smernice za njeno varovanje.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

²⁷ Močnik, Trnovska planota, str. 41.

²⁸ Prav tam, str. 42.

²⁹ Prav tam, str. 43.

V vasi je bila dobro razvita živinoreja. Bogatejše družine so redile vprežno živino, zlasti konje, s katerimi so spravljali les iz gozda. Manj razvito je bilo poljedelstvo, saj tega nista dopuščali visoka lega in klima. Največ so pridelali krompirja.³⁰

4.3 Razvoj vasi in okolice

Naselje Trnovo se nahaja za »alpskimi grebeni«, razlog zato pa je kasnejša kolonizacija. V cerkvenopravnem oziru je Trnovo spadalo pod šempasko župnijo. Po urbarju sodeč je bila zemlja na Trnovem razdeljena na kmetije že leta 1430.³¹ Tega leta so na Trnovem našli pet kmetij, od teh pa je bila ena pusta. Trnovo je imelo tako leta 1507 kar 8 deželno knežjih kmetij, od tega 5 hub in 3 gute.³²

Po ustnem izročilu je bilo ozemlje današnje vasi Trnovo v lasti grofije Turnau v Gorici. To ozemlje je obsegalo gozdove in pašnike, na katerih so kmetje iz Vipavske doline, Šempasa, Ozeljana, Sv. Mihaela in Kromberka pasli svojo živino. Vsi kmetje, iz omenjenih krajev, so pravili, da ženejo živino na »Turnavo«, iz česar naj bi, po eni izmed razlag, izviralo ime vasi Trnovo.³³ Zanimiva pa je tudi razlaga, da je vas dobila ime po trnju, saj je na celotnem območju rasel šipek s svojim mogočnim trnjem. Še danes je območje obkroženo s šipkom.³⁴

Pastirji vipavskih kmetov so si tako na »Turnavem« postavili kočje, nekateri od njih pa so se kar za stalno priselili na ta kraj. Prvi med njimi si je kočjo postavil Batič iz Kromberka. Še danes se ena domačija na Trnovem imenuje »Pri Batičevih«. Za spodnji del vasi, kjer je stala prva kočja se je ohranilo ime Batkiči. Na tem kraju si je kočjo postavil tudi Leban iz Šempasa. Tukaj še danes stoji »Šoštarjeva hiša«, ki pa ni več naseljena. Priimek Leban ne nosi nihče od njihovih potomcev. Naselitev se je začela okoli leta 1648.³⁵ Okoli leta 1700 je prišel na Trnovo Hvala iz Lokovca, ki si je postavil kočjo na mestu današnje »Jurčeve« hiše. Jurčevi nosijo še sedaj priimek Hvala.³⁶

Vas Rijavci je nastala sočasno z vasjo Trnovo. Prvi si je kočjo tukaj postavil Rijavec iz Lokovca. Takrat si je postavil kočjo tudi pastir Žerovec, doma iz Oseka, ki je okoli vasi pasel svoje ovce. Bil je tudi organist in krojač. Čez nekaj časa pa se je preselil na Trnovo in odprl

³⁰ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

³¹ Pavlin, Goriško gospostvo ob prehodu pod Habsburžane, str. 27.

³² Prav tam, str. 29.

³³ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

³⁴ Močnik, Trnovska planota, str. 14.

³⁵ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

³⁶ Prav tam.

prvo gostilno.³⁷ Pri tej hiši še danes pravijo »Pri Ovčarjevih«, gostilna pa je po pripovedovanju lastnice prenehala obratovati leta 2001.

Med zelo stare hiše spadajo tudi okoliške hiše Trpinovšča in Rezije, kamor sta se prva naselila dva pastirja po priimku Volk. Eden od njiju, naseljen v Rezijo, je bil tudi kamnosek.³⁸

S časoma so prebivalci začeli sekati gozd in les po vlakah spravljati v dolino, saj cest takrat še ni bilo.³⁹ Šele v letih 1756-57 je bila preko Kromberka skozi Ravnico do Trnovega speljana prva prevozna cesta.⁴⁰ Sedanja glavna cesta iz Solkana na Trnovo in Lokve je bila zgrajena v letih od 1855 do 1860. Trnovci so za časa Napoleona zgradili cesto iz Vipavske doline preko Vitovlej in Kopitnika na Trnovo, ter preko Lok v Gorico. S tem se je začela vas hitreje razvijati, prav tako pa tudi izkoriščanje Trnovskega gozda.⁴¹

Leta 1703 so bili na Trnovem ustanovljeni »rihtarija« - ljudsko sodišče, županstvo in duhovnija.⁴² V vaškem jedru stoji cerkev posvečena Mariji Snežnici, ki je bila zgrajena leta 1789. Prvotna cerkev je bila posvečena Sv. Florijanu in je bila še lesena. Vsaka hiša na vasi in zaselkih je imela lastni vodnjak s strešnico. Veliko vodnjakov ima monolitni nastavek z letnico postavitve.⁴³

4.4 Trnovo in pravnice dajatve

Pri rednih podložniških obveznostih do zemljiškega gospodstva so bile za Trnovo značilne pravnice dajatve v denarju na jurjevo (jurjevica) in mihelovo (Sant Jori schilling, sand Michels β). Šlo je za oddajo živali.⁴⁴ Drobnico (klein vieh), jagnjeta in kozličje (lemperenn vnd khiczerenn) so dajali kot desetinsko dajatev. Trnovci so plačevali še o pustu (vasznacht) in so bili redko obremenjeni z malimi žitnimi dajatvami, saj so imeli slabe pogoje za poljedelstvo.⁴⁵

Za Trnovo so bile pogostejše denarne dajatve, saj je bil kraj pretežno oddaljen od Gorice, problematične pa so bile tudi prometne povezave, s katerim je bil onemogočen transport domačih živali v dolino.⁴⁶ Za vas je bila pretežno značilna denarna dajatev od deželnoknežjih hub in gutov; to je bil le del naturalno obarvanega činža.⁴⁷ Činž od planin

³⁷ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Kozorog, Skozi Trnovski gozd, str. 5.

⁴¹ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

⁴² Močnik, Trnovska planota, str. 75.

⁴³ Prav tam, str. 77-80.

⁴⁴ Pavlin, Goriško gospodstvo ob prehodu pod Habsburžane, str. 84.

⁴⁵ Prav tam, str. 84.

⁴⁶ Prav tam, str. 68-69.

⁴⁷ Prav tam, str. 70.

(alben geld) se je dajal goriškemu uradu od treh planin oziroma pašnikov, in sicer na Trnovem (auff dem Ternov), na Čavnu (in Tschaffin) in v Lokavških planinah (albenn im Lockhawecz).⁴⁸

Večina dajatev je pristala na goriškem dvoru, in sicer v deželnoknežji kašči in kleti. Kako je goriški urad razporejal z dobrinami iz urbarja iz leta 1507 ni znano. Urbar iz leta 1530 priča, da je z delom deželnoknežjih dohodkov razpolagal deželni glavar, denar pa je bil potemtakem uporabljen za potrebe gradu.⁴⁹

⁴⁸ Pavlin, Goriško gospostvo ob prehodu pod Habsburžane, str. 73.

⁴⁹ Prav tam, str. 84.

5 VOGLARJI

Zaselek Voglarji se nahaja blizu Trnovega, ki leži južno od vasi Zavrh. V obdobju habsburške oblasti so imeli prebivalci Voglarjev pomembno vlogo, saj so bili znani kot strokovnjaki kuhanja lesnega oglja. Danes je ta posel povsem zamrl, saj se oglja ne potrebuje več za kurjavo in kuho. V času Avstro-Ogrske so imeli v Gorici in Trstu v stanovanjih ognjišča po furlanski navadi.⁵⁰

Za predelovanje oglja so uporabljali posebej odkazani les za sečnjo in razna okostenela debla. V gozdu so najprej napravili kopišče, kamor so postavili kopo. Na mesto, kjer so začeli graditi kopo, so naložili trske in suha drva, da so kopo lažje zakurili. V sredino kopišča so zasadili drog, okrog katerega so, v več nadstropij in v pokončni legi, skladali polena, da so oblikovali kopo. Nato so kopo pokrili s smrečjem, mahom, listjem in zemljo. Preden so pri spodnji odprtini zakurili, so izrili drog, ki so ga postavili na sredo kope. Tako je nastala odprtina, ki je služila za glavni dimnik. Poleg glavnega dimnika so nastali vmes polen tudi manjši, stranski dimniki, katere so oblikovali med skladanjem polen in so služili, da ogenj v kopi ni prehitro ugasnil. Zaradi primanjkovanja zraka se drva v kopi hitro sušijo, nato potemniijo in se spremenijo v oglje. Postopek pridelovanja oglja je trajal nekaj tednov, sicer pa je bilo to odvisno od velikosti kope. Znamenje oziroma opozorilo, da so pogorela vsa drva je bila sprememba temnega dima v svetlejši dim. Na podlagi slednjega so zaprli vse odprtine v kopi, da so se lahko ugasnila še žareča polena. Kopo so nato razkopali in pobrali oglje ter ga spravili v lipove vreče in naložili na vozove. Tako je bilo oglje pripravljeno na prevoz z volovsko ali konjsko vprego vse do Gorice. Oglarji, ki so hoteli kaj zaslužiti so odšli zgodaj spomladi v gozd, kjer so si postavili svoje kočice v bližini kopišč. Hodili so po celem Trnovskem gozdu, kjer je bilo najlažje priti do drv in napraviti kopo, saj je bilo treba drva nositi na ramenih in skladati.⁵¹ Po pripovedovanju so v gozdu kurili kopo vse do pozne jeseni, ko je zapadel prvi sneg. Žene so jim vsak teden v gozd nosile moko, slanino, klobase in kislo mleko. Vodo so nosili v lemah, ki so bile lesene, na vrhu so imele pipo. Kislo mleko so nosili v jame, kjer je bil še sneg, da je bilo zmeraj sveže.

Oglarske kočice so si postavljali tudi v bližini domov. Navadno si je oglar s plankočami⁵² stesal iz jelovega lesa ustrezna bruna za stene v svoji koči. Bruna se je morala vezati v križni obliki na vseh štirih ogljih kočice. Za ostrešje je stesal hlodiče,⁵³ iz katerih je dobil odkrojke.⁵⁴

⁵⁰ Močnik, Trnovska planota, str. 74-75.

⁵¹ Prav tam, str. 99-100.

⁵² Ko je oglar v gozdu posekal drevo je iz njega sežagal debelejšje deske, ki jih je poimenoval planke.

⁵³ Drobnejši hlodi, ki so ostali od drevesa.

⁵⁴ Streha iz manjših hlodov, premera 15- 20 cm.

Na kočo je pritrdil še stesana vrata, notranjo steno ležišča pa je postlal s travo. Na sredini kočje je bilo ognjišče, kjer je dan in noč gorel ogenj. Ponavadi je nad ognjiščem visel kotel, v katerem so kuhali polento, zabelili pa so jo z velikimi ocvirki.⁵⁵

Problem pomanjkanja vode so rešili tako, da so prinašali sneg iz jam pri Mrzli Rupi in Mrzli dragi. Sneg so položili nad stesano korito pred kočo, kjer se je počasi topil. Vodo so nato iz korita zajemali z lesenim korčkom.⁵⁶

⁵⁵ Močnik, Trnovska planota, str. 101.

⁵⁶ Prav tam.

6 ZGODOVINA OSNOVNE ŠOLE TRNOVO

Šolska kronika se je pričela pisati 26. maja 1952 in se zaključila s šolskim letom 1992/93. Šolsko kroniko danes hrani osnovna šola Solkan. Kronika ponuja zgodovinski pregled delovanja šole in vzgoje otrok, hkrati pa vsebuje podrobne opise o nastanku vasi, o začetku šolstva v vasi, o pouku med 1. in 2. svetovno vojno ter o obdobju šolstva po koncu 2. svetovne vojne, vse do leta 1993.

6.1 Razvoj šolstva od začetka do 1. svetovne vojne

Začetki šolstva segajo v leto 1826, in sicer s prvimi učitelji, ki so bili duhovniki. Okoli leta 1842 je poučeval tudi neki gozdar.⁵⁷ Prvi poklicni učitelj na Trnovem je bil Tržačan Franc Cicero, doma iz Sv. Mihaela, ki je najprej poučeval v Podgori pri Gorici, kasneje pa v Solkanu. Iz Solkana je prišel na Trnovo leta 1878.⁵⁸ Pouk je potekal v župnišču. Franc Cicero je bil zaradi spora z duhovnikom posledično premeščen v Lokovec, iz Lokovca pa je na Trnovo prišel učitelj Franc Leban, ki je bil doma iz Štandreža pri Gorici. Leta 1890 so šolo dogradili.⁵⁹ Šola je bila enorazrednica, šolsko delo pa je bilo pod nadzorom šolskega odbora. Učitelj Franc Leban je na trnovski šoli poučeval vse do 1. svetovne vojne.⁶⁰

6.2 Obdobje od 1. do 2. svetovne vojne

Po končani 1. svetovni vojni je v Trnovem ponovno poučeval učitelj Franc Leban. Skupaj z njim pa sta učiteljski poklic opravljala še Vladimir Peršič in Anton Mučič iz Šempetra pri Gorici. Učitelj Franc Leban je bil leta 1920 premeščen v Gorico, od koder se je preselil v Jugoslavijo. Po letu 1920 so Italijani šolsko poslopje uredili. Učitelj Vladimir Peršič je bil premeščen na osnovno šolo k Voglarjem, kjer je poučeval vse do leta 1929. Ker se je širila vest o njegovi premestitvi v Toskano, je naposled svoj poklic popolnoma opustil.⁶¹

Italijanski jezik se je uveljavljal na šolah že od leta 1928. Med letoma 1922 in 1930 so na šoli poučevale učiteljice Ljudomila Strniša, Marija Tostovršnik, Otilija Trobec, Spera Kalcidonio in Ada Batistič. Vse učiteljice so bile Slovenke, razen učiteljice Spere Kalcidonio.⁶² Od leta 1931 so na Trnovski šoli poučevali samo italijanski učitelji, in sicer

⁵⁷ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ Prav tam.

⁶¹ Prav tam.

⁶² Prav tam.

Marija Veneramdi, Elza Volpi, Lucija Contento, Alberto Picinini, Leilo Pergola, Giovanni Japelj, Lea Tralucci, Italia Pollini, Guido Bombi in Franca Motta.⁶³

Po končani 2. svetovni vojni je bilo šolsko poslopje porušeno in delno požgano, posledično pa sta bila uničena tudi arhiv in celoten inventar.⁶⁴

6.3 Pouk v času narodnoosvobodilnega boja

Po kapitulaciji Italije, 8. septembra 1943, je bila v vasi Trnovo ponovno odprta slovenska šola, kjer je začela poučevati Zdravka Peršič. Vsi učenci so bili združeni v en razred, saj je bilo potrebno naučiti pisati tako starejše kot mlajše otroke. Začetki niso bili lahki, bodisi zato ker je primanjkovalo slovenskih učbenikov bodisi zato, ker je moralo preteči veliko časa, preden so pozabili na italijanski jezik in črke.⁶⁵

V letih 1943-44 se je gradila šolska oblast. Učitelji so poučevali brez navodil, njihovo delo je temeljilo na iznajdljivosti. Pouk pa je bil večkrat prekinjen zaradi »hajk«. Delo učiteljev so nadzirali nadzorniki, ki so bili v času NOB znani le po svojih ilegalnih imenih; prvi izmed njih je bil »Jelko«, sledila mu je nadzornica »Katja«, ki je v Podlaki sklicala prvo učiteljsko konferenco, tej sta sledili še dve in sicer v Podlaki in v Gornjem Lokovcu. Nadzornici »Katji« je nato sledila nadzornica »Majda«.⁶⁶

Po kapitulaciji Italije je bila ustanovljena pionirska organizacija. Kljub težkim razmeram je pionirjem uspelo zbrati 78 din vojnega posojila.⁶⁷

Roditeljski svet je bil ustanovljen 30. novembra 1944.⁶⁸ V času nevarnosti, ko je bila prekinjena vsakršna zveza in komunikacija z višjimi šolskimi oblastmi, je predstavljal roditeljski svet veliko oporo in pomoč učiteljicam.⁶⁹

Pouk na šoli je potekal v prostorih bivše občine Trnovo. Organiziran je bil tudi tečaj za odrasle, v katerega je bilo vpisanih 28 mladincev. V šolskem letu 1943-44 je šolo obiskovalo 38 učencev.⁷⁰

6.4 Pouk od 1945 do 1993

V šolskem letu 1945-46 je na šoli poučevala Zdravka Peršič.⁷¹ V začetku šolskega leta je bilo vpisanih 48 učencev. V tem šolskem letu so potekale tudi razne narodne in šolske

⁶³ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Prav tam.

proslave ter slovesnosti. Učbenikov otroci še niso imeli, zato je bil vsak izmed učencev naročen na mladinski list (»Ciciban« ali »Pionir«), iz katerega so se učili brati. Otroci so bili priskrbljeni s šolskimi potrebščinami. Pet otrok je bilo poslanih v obmorske kolonije.⁷²

V naslednjem šolskem letu, in sicer letu 1946-47 je bilo na šolo vpisanih 46 otrok.⁷³ Na šoli ni več poučevala samo učiteljica Zdravka Peršič, temveč se ji je pridružil še učitelj Davorin Šušnik, ki je bil doma iz Trbovelj. Pionirska mladinska knjižnica je pridobila 15 novih knjig svobodnega čtiva. Tekom tega šolskega leta pa so otroci že imeli učno knjigo, in sicer I. in II. Čitanko, kar je izboljšalo pouk, predpisan po učnem načrtu.⁷⁴

V šolskem letu 1947-48 je začel poučevati na šoli Ivan Dovjak, Davorin Šušnik pa je bil med šolskim letom premeščen v svoj rojstni kraj. Skupno število vpisanih učencev je bilo 42.⁷⁵

Na šolo je bila v šolskem letu 1948-49 premeščena učiteljica Lečka Paolini iz Kromberka. Število vpisanih učencev pa je to leto znašalo 55. V tem šolskem letu so na šoli prvič okrasili »Novoletno jelko«. V naslednjem šolskem letu je bila učiteljica Lečka Paolini premeščena na osnovno šolo Ravnica.⁷⁶

V šolskem letu 1950-51 je bila ponovno nameščena učiteljica Zdravka Peršič, ki je do tedaj poučevala na osnovni šoli Deskle. V začetku šolskega leta je bilo vpisanih 46 učencev. Istega leta je bilo organizirano šolsko pogozdovanje goličev KZ Trnovo, skupno z osnovno šolo Voglarji. Pogozdovanja so se udeležili vsi otroci, posajenih je bilo 1200 borovih sadik. Od leta 1948 dalje je na šoli delovala mlečna kuhinja, v kateri so se učenci prehranjevali.⁷⁷ Šolsko mlečno kuhinjo je dvakrat pregledovala sanitarna inšpekcija, delo v kuhinji pa je pregledovala tudi centralna komisija. Na šoli so organizirali tako krajše kot tudi daljše izlete. Otroke so peljali po Trnovskem gozdu, nekatere pa celo do Zagreba. V času novoletnih praznikov so proslavili »Novoletno Jelko« skupaj s osnovno šolo Voglarji. Otroci so pred obdarovanjem nastopali z igrico »Pod Novoletno Jelko«.⁷⁸ Šola je bila naročena na razne časopise in revije, in sicer na časopise »Ljudska pravica«, »Naši razgledi« in »Nova Gorica« ter reviji »Mladi rod« in »Človek priroda in zdravje«. Šolske proslave so bile pred vsakim državnim praznikom. Pionirji so sodelovali tudi pri vaških proslavah skupaj z učiteljicami.⁷⁹

⁷¹ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

⁷² Prav tam.

⁷³ Prav tam.

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Prav tam.

Šolska knjižnica je med šolskim letom 1951-52 pridobila 12 knjig, učiteljska knjižnica pa 4 knjige. V naslednjem šolskem letu je šolska knjižnica štela 51, učiteljska pa 46 knjig.⁸⁰ Vsi učenci so bili člani pionirske organizacije. V okviru pionirske organizacije so bili ustanovljeni šahovski in dramski krožek, uredili so tudi šolsko drevesnico. Pionirji so redno urejali in krasili grobove padlim borcem.⁸¹

V šolskem letu 1953-54 je postala šola dvooddelčna in dobila naziv Osemletna dvooddelčna šola. V tem letu so na šoli poučevali Zdravka Mikuletič in Alojzija Košir. Slednja je prišla iz osnovne šole Kožbana v Brdih. Vpisanih pa je bilo 45 učencev. Prirejali so razne štafete, na primer Titovo štafeto, ki je potekala na progi Trnovo – Sedovec, na kateri je sodelovalo 41 pionirjev in 6 cicibanov. V okviru pionirske organizacije sta nastala krožek ročnega dela, ki ga je vodila Karla Kogoj iz Lokvi in pevski krožek.⁸²

Naslednje šolsko leto je prišla na šolo poučevati Slavka Bočen iz Idrije, ki je prej poučevala na osnovni šoli Col. Pouk je bil celodnevno, dopoldne so prihajali 3., 4., 5., 6., 7. in 8. razredi, popoldne pa 1. in 2. razred.⁸³

V šolskem letu 1955-56 je šola dobila novo učiteljico Olgo Kavčič iz osnovne šole Ajdovščina. Šola je bila v tem letu naročena še na dva mladinska lista, in sicer na »Čebelico« in »Sinjega galeba«. V okviru pionirske organizacije je tega leta nastal tudi risarski krožek, ki ga je vodila Olga Kavčič.⁸⁴

V naslednjem šolskem letu je prišla na šolo nova učna moč, in sicer Ljudomila Šušmelj, doma iz Voglarjev, ki pa je bila ob koncu šolskega leta začasno premeščena na osnovno šolo Gornji Lokovec. Na šoli pa je še vedno poučevala Zdravka Mikuletič. V tem letu so začeli zaradi boljšega znanja in uspešnejšega pouka, osnovno šolo Trnovo obiskovati tudi učenci višjih razredov osnovne šole Voglarji. Prireditve in obdarovanja otrok ob praznikih so potekala skupinsko za obe šoli, Trnovo in Voglarje.⁸⁵

Naslednje šolsko leto, in sicer 1957-58 je začela na šoli poučevati nova učna moč učiteljica Stanka Rijavec iz osnovne šole Grgar.⁸⁶ Zaradi pomanjkanja učiteljic so bili združeni vsi razredi osnovne šole Voglarji in Trnovo, razen 1. in 2. razred. Tretja učilnica osnovne šole Trnovo je bila neopremljena, zato je 5. razred poučeval Teodor Plesničar pri Voglarjih. V tem letu je pouk potekal celodnevno, s tem, da so dopoldan prihajali k pouku 2.,

⁸⁰ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

⁸¹ Prav tam.

⁸² Prav tam.

⁸³ Prav tam.

⁸⁴ Prav tam.

⁸⁵ Prav tam.

⁸⁶ Prav tam.

3., 4., in 5. razredi, popoldan pa 1., 7. in 8. razredi. Problem pomanjkanja učbenikov je bilo občutiti predvsem v višjih letnikih, zato so si pridobili več diafilmov, zemljevidov in slik, izpopolnili pa so tudi šolsko knjižnico.⁸⁷

S šolskim letom 1958-59 je šola postala troddelčna. Iz osnovne šole Ajdovščina je prišla Mara Rijavec in prevzela upraviteljske posle učiteljice Zdravke Mikuletič, ki je odšla na osnovno šolo Tolmin. Zdravka Mikuletič je službovala na šoli osem let.⁸⁸ Na matično šolo se je vrnila tudi Ljudomila Šušmelj. Šola je nabavila nov radijski sprejemnik in uredila redno poslušanje radijskih ur. V višjih razredih se je snov zemljepisa in zgodovine pisala v zvezke, saj je primanjkovalo učbenikov. V okviru pionirske organizacije so to leto pomagali graditi spomenik padlim borcem IX. korpusa. Na pobudo Mare Rijavec in šolskega odbora se je to leto delno uredilo tudi šolsko poslopje. Naredili so omet na prvi srednji del, uredili so prvo pritlično učilnico, nabavili so šolsko listno tablo ter delno uredili šolsko okolico. Pri obnovi je z dodelitvijo lesa sodelovalo tudi Gozdno Gospodarstvo Tolmin.⁸⁹

V naslednjem šolskem letu 1959-60 so poučevali od 5. razreda dalje tudi nemški jezik, in sicer v petem razredu dve uri tedensko, v 6., 7. in 8. razredu pa po eno uro tedensko. Poverjenica mladinskega tiska je bila Alojzija Rijavec.⁹⁰

V naslednjem šolskem letu je 5. razred, v dopoldanskem času, še vedno poučeval Teodor Plesničar. Na novo pa je bila nameščena učiteljica Rijavec Katarina, doma iz Ajševice pri Novi Gorici. Na šoli sta poučevali še Mara Rijavec in Alojzija Rijavec. Učiteljica Ljudomila Šušmelj pa je bila po lastni volji premeščena na osnovno šolo Šempas.⁹¹ V tem obdobju so za potrebe osnovne šole služile tri učilnice, ki so bile dovolj velike in primerno svetle, opremljene pa so bile z listnatimi tablami.⁹² Veliko problemov je povzročala vlaga, saj so na novo prepleškani prostori takoj postali lisasti, posebno ob zunanjih stenah, v hodnikih in straniščih. Zunanje stene učilnic pa so bile vlažne zaradi pronicanja vode ob oknih.⁹³ V šoli so bila tudi suha stranišča, in sicer brez školjk. Vodo so si preskrbovali iz kapnic, ki so bile v slabem stanju. Otroci so si na šoli lahko umivali roke v vseh učilnicah in v predprostoru stranišča, kjer so bili nameščeni lavorji in z vrči za vodo. Na hodnikih so bile urejene garderobe, v katerih so bili nameščeni obešalniki, polic za čevlje in klopi pa ni še bilo.⁹⁴

⁸⁷ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

⁸⁸ Prav tam.

⁸⁹ Prav tam.

⁹⁰ Prav tam.

⁹¹ Prav tam.

⁹² PANG 559, OŠ Solkan, Fasc. 29/147.

⁹³ PANG 559, OŠ Solkan, Fasc. 29/147.

⁹⁴ Prav tam.

Občinska skupščina Nova Gorica je na seji občinskega zbora in na seji zbora delovnih skupnosti 14. septembra 1963 sprejela odločbo o združitvi osnovnih šol Kojsko, Lig in Trnovo k osrednjim šolam. K osrednji osnovni šoli Solkan se je pripojila tudi osnovna šola Trnovo,⁹⁵ ki je bila ob začetku novega šolskega leta 1963-64 podružnična osnovne šole Solkan. Učenci višjih razredov, in sicer od 5. razreda dalje, so se vozili s šolskim avtobusom v Solkan. Avtobus je za šolarje prihajal iz Solkana z odhodom ob 7. uri zjutraj in s prihodom na Trnovo ob 14.30. Tega leta je pouk potekal samo dopoldan, poučevali pa sta Mara Rijavec in Alojzija Rijavec. Od 3. razreda dalje so osnovno šolo Trnovo obiskovali tudi učenci iz osnovne šole Voglarji.⁹⁶

V šolskem letu 1968-69 na osnovni šoli Voglarji ni več poučeval Teodor Plesničar. Tamkajšnji učenci 1. in 2. razreda so prihajali na osnovno šolo Trnovo.⁹⁷

V šolskem letu 1973-74 je bila šola nekoliko preurejena, saj so uredili sanitarije. V mlečni kuhinji je bila s pomočjo hidrografa speljana tekoča voda.⁹⁸

Zaradi potresa, ki je 6. maja 1975 vzkipeł v Italiji, natančneje v Benečiji, je tudi osnovna šola utrpela delno škodo, poškodovano je bilo šolsko poslopje, predvsem pa je bila škoda opazna na popokanih zidovih in stropih. Razpoke so bile med počitnicami popravljene.⁹⁹

V šolskem letu 1978-79 je učitelj Leopold Kogoj, ki je poučeval na osnovni šoli Lokve, umrl. Učenci osnovne šole Lokve so bili prešolani na osnovno šolo Trnovo, kar je imelo za posledico to, da se je tudi proga šolskega avtobusa preusmerila na Lokve. Vsi učenci vozači so bili vključeni v varstvo, ker so domov odhajali s šolskim avtobusom, ki je prišel šele ob 14. uri. Na šoli ni bilo mogoče urediti toplega obroka hrane za učence vozače, zato so kosilo prejeli v gostilni »Ovčar«.¹⁰⁰

Na šoli so še vedno potekale izvenšolske dejavnosti, in sicer: pevski krožek, recitacijski krožek ter krožek ročnih del. Učenci so v tesni povezanosti s krajevno skupnostjo sodelovali na vseh javnih predstavah državnih praznikov, pomagali so pri raznašanju vabil in plakatov ter pri vzdrževanju spomenika in grobnice padlih borcev.¹⁰¹ V šolskem letu 1979-80 je

⁹⁵ PANG 559, OŠ Solkan, Fasc. 29/148.

⁹⁶ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

⁹⁷ Prav tam.

⁹⁸ Prav tam.

⁹⁹ Prav tam.

¹⁰⁰ Prav tam.

¹⁰¹ Prav tam.

učiteljica Mara Rijavec prejela priznanje »Najdražji učitelj«, ki ji je ga podelila kulturno prosvetna zveza Srbije.¹⁰²

V šolskem letu 1980-1981 so s pomočjo in prispevki radodarnih krajanov obnovili šolsko poslopje. Februarja leta 1981 so pouk in premičnino prenesli v prostore društva upokojencev Trnovo, v Zadružni dom. Društvo upokojencev je šoli odstopilo dva prostora, in sicer enega za učilnico, drugega pa za učila in premičnino. Gradbena dela pri adaptaciji šole je opravljalo neko zasebno podjetje iz Nove Gorice pod nadzorstvom ravnatelja matične šole Petra Žigona in krajevne skupnosti Trnovo. Zaradi premestitve v zasilne prostore so imeli težave tako otroci kot učitelji. Malico so učencem pripravljali v gostilni »Ovčar«, kuharica Milojka Rijavec pa jo je v novih prostorih delila učencem.¹⁰³

Naslednje šolsko leto so starši učencev 1. in 3. razreda zaprosili lastnico gostilne 13 Stanko Rijavec, za prostore v njeni stavbi, da bi s pridobitvijo prostorov delo in pouk potekala lažje. V drugem polletju leta 1982 se je pouk preselil v prilagojene šolske prostore. V prvo učilnico se je namestila kombinacija 1. in 2. razreda. V drugo učilnico so namestili učence 3. in 4. razreda, v ozadju le te pa je bil urejen prostor za šolsko knjižnico, ki jo je vodila Alojzija Rijavec. V pritličju poslopja so uredili prostore za vrtec. Poleg teh prostorov pa so v pritličju zgradili še moderno kuhinjo za pripravo toplih obrokov. Preurejena šola je bila tudi centralno ogrevana.¹⁰⁴

V šolskem letu 1982-83 je na šoli začel delovati oddelek vrtca, ki ga je vodila Marjetka Novak, nato jo je meseca oktobra nasledila Irma Zafred iz Nove Gorice. Mesto varuške je bilo dodeljeno Majdi Hvala iz Trnovoga. V vrtec je bilo vpisanih 9 otrok. V sklopu Vzgojno varstvene enote se je med šolskim letom obdelal program male šole. Z otvoritvijo je na šoli začela delovati tudi mlečna kuhinja s toplim obrokom. Med šolskim letom je mesto varuške prevzela Marinka Čuček iz Ravnice.¹⁰⁵

V šolskem letu 1984-85 se je spremenila šolska zasedba, učiteljica Mara Rijavec je po 35 letih odšla v pokoj, njeno mesto pa je prevzela učiteljica Stanka Rijavec, ki je poučevala kombinirani oddelek 3. in 4. razreda. Na šolo je prišla tudi nova učna moč, to je bila učiteljica Vlasta Skok iz osnovne šole Lokve, ki je prevzela kombinirani oddelek 1. in 2. razreda. Vrtec je vodila vzgojiteljica Franka Mrak, ki je marca 1985 odšla na novo službeno mesto. V tem

¹⁰² Šolska kronika OŠ v Trnovem.

¹⁰³ Prav tam.

¹⁰⁴ Prav tam.

¹⁰⁵ Prav tam.

šolskem letu so bile uvedene nove interesne dejavnosti, kot so pionirska hranilnica, planinsko društvo in ročna dela, učenci pa so tekmovali tudi za športno značko.¹⁰⁶

V šolskem letu 1985-86 je zasedba učiteljev na šoli ostala enaka. Spremenila pa se je zasedba v vrtcu Trnovo, saj je učiteljica Marjetka Novak odšla na novo delovno mesto na osnovno šolo Kozara v Novi Gorci, nadomestila pa jo je Dragica Delneri, ki je prišla iz vrtca Solkan. Za varuško je bila sprejeta Irena Ipavec, ki je bila na šoli do marca 1986.¹⁰⁷ Do takrat šola ni imela telovadnice, zato je spomladi in jeseni pouk športne vzgoje potekal na bližjem asfaltiranem parkirnem prostoru, čez zimo pa v učilnicah.¹⁰⁸

V šolskem letu 1984-85 je bila osnovna šola Trnovo poimenovana po padlemu domačinu Jožetu Podgorniku, zaradi katerega je šola, na 3. srečanju borcev, ki je bilo v Izoli 24. maja 1986, dobila spominsko medaljo.¹⁰⁹

V šolskem letu 1986-87 se je učna zasedba vrtca Trnovo spremenila, mesto vzgojiteljice je prevzela Tanja Čibej Gripanič iz osnovne šole v Istri, za varuško pa je bila sprejeta Nadja Lipičar iz Lokvi. V drugem polletju istega leta je šola zamenjala ravnatelja, saj je dosedanji Peter Žigon odšel v pokoj, njegovo mesto pa je prevzel Aldo Ternovec. Naslednje leto je prišlo tudi do sprememb v vodstvu vrtca Trnovo, mesto vzgojiteljice je prevzela Lilijana Žižmund.¹¹⁰

Leta 1987 so začeli na šoli s popravilom šolskega poslopja, saj je strop, ki je bil vezan s podstrešjem postal zaradi zastarelega ometa nevaren. Zaradi slednjega je bil pouk, do dokončnega popravila strehe, prepovedan. Ravnatelju Aldu Ternovcu je v kratkem času uspelo urediti vso potrebno dokumentacijo in zbrati finančna sredstva za popravilo šolskega poslopja. Delo je prevzelo podjetje Primorje iz Ajdovščine, pri delu pa so pomagali tudi domačini. Popravilo je bilo zaključeno v roku dveh mesecev, zato je lahko že meseca decembra pouk ponovno začel potekati neovirano.¹¹¹

Naslednje šolsko leto je mesto vzgojiteljice prevzela Jana Fabricio iz Nove Gorice. Vodja podružnične šole Alojzija Rijavec je v drugem polletju odšla v pokoj, na predpisano delovno mesto pa se je prijavila domačinka Boža Vouk, ki je bila sprejeta na delovno mesto in nadaljevala z delom v 1. in 3. razredu.¹¹² »Na začetku mojega poučevanja, je bilo v razredu povprečno deset učencev, kasneje pa se je število otrok zmanjšalo. V tem obdobju so bili tudi

¹⁰⁶ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

¹⁰⁷ Prav tam.

¹⁰⁸ Prav tam.

¹⁰⁹ Prav tam.

¹¹⁰ Prav tam.

¹¹¹ Prav tam.

¹¹² Prav tam.

otroci drugačni, znali so biti prijazni in srčni, pogosto so mi prinašali cvetje in risali razne risbice. Skratka učiteljem so namenjali veliko več pozornosti kot sedaj,» je povedala v intervjuju Boža Hvala (Vouk).¹¹³

Na pobudo učiteljic je v tem obdobju šola začela zbirati stare zgodbe, katere je vsako leto izdajala v šolskem glasilu, imenovanem »Prav lepa trnovska fara«. Boža Hvala (Vouk)¹¹⁴ je v nadaljevanju intervjuja povedala: *»Z otroci smo zbirali zgodbe pri njihovih dedih in babicah, predvsem pripovedi nanašajoč se na stare spomine o šolstvu in njihovem otroštvu. Na naši šoli smo s tem skušali gojiti in ohranjati zgodovinski spomin. V tem času je bilo ogromno nastopanja na državnih prireditvah in proslavah.«*

V šolskem letu 1989-90 je bil vrtec sicer odprt, vendar je, zaradi premajhnega števila otrok, otroke v vrtcu vodila zgolj vzgojiteljica, brez varuhinje. Ker se je število otrok v vrtcu in šoli občutno zmanjšalo, so kosila začeli voziti iz centralne kuhinje, ki je delovala na matični šoli v Solkanu.¹¹⁵

Komisija iz Higienškega zavoda v Novi Gorici je ugotovila, da parket v igralnici vrtca ne ustreza predpisanim pogojem, zato so ga hišniki med zimskimi počitnicami zbrusili in ponovno polakirali, prepleskali pa so tudi stene v jedilnici. Zaradi zaščite pred ponovnem poplavljanju pritličnih prostorov, so delno uredili šolsko dvorišče, ki so ga zravnali in posuli z gramozom.¹¹⁶

V šolskem letu 1990-91 so razredi začeli postajati maloštevilčni. Tega leta je na šoli prišlo tudi do ponovne spremembe, saj je učiteljica Vlasta Skok odšla v Solkan, kjer je opravljala delo knjižničarke. Na njeno mesto je prišla Ivana Colja iz Dobrovega, ki je vodila kombinacijo 1.in 2. razreda, za njo pa učiteljica Franja Obrekar iz Kanala. Kombinacijo 3. in 4. razreda je še naprej vodila Boža Vouk. Mesto vzgojiteljice pa je prevzela Ivanka Podgornik iz Nove Gorice.¹¹⁷

Naslednje leto je v sklopu šole še vedno deloval vrtec, delo vzgojiteljice pa je opravljala Dragica Delneri iz Gorice. Mesto učiteljice Bože Hvala (Vouk), pa je prevzela Jožica Medvešček iz Ložic pri Desklah.¹¹⁸

V šolskem letu 1992-93 je 1. in 2. razred poučevala učiteljica Franija Simčič, 3. in 4. razred pa učiteljica Jožica Medvešček.¹¹⁹

¹¹³ Boža Hvala, 20.5.1967, Trnovo 34 B, 22.8. 2011

¹¹⁴ Prav tam.

¹¹⁵ Šolska kronika OŠ v Trnovem.

¹¹⁶ Prav tam.

¹¹⁷ Prav tam.

¹¹⁸ Prav tam.

¹¹⁹ Prav tam.

Na pobudo Bože Hvala (Vouk) so leta 2000¹²⁰ odprli gozdno učno pot na Kuk k Rijavcem, to pa zaradi vse večje povezanosti, predanosti in spoštovanja do domačega kraja, katerega so prek zvestih učiteljic gojili tudi učenci. Boža Hvala je v intervjuju povedala, da je v ta projekt vključila vse domačine, lovce, gozdarje in starejše učitelje, ki so prostovoljno očistili bodočo učno pot od Rijavcev do vznožja Kuka, kjer so odkrili tudi edino stoječo vodo.¹²¹

¹²⁰ Boža Hvala, 20.5.1967, Trnovo 34 B, 22.8.2011

¹²¹ Prav tam.

7 ZGODOVINA OSNOVNE ŠOLE VOGLARJI

7.1 Kratak pregled od ustanovitve leta 1892 do NOB 1945

Na pobudo vaščanov je bila leta 1892 ustanovljena osnovna šola Voglarji. Zasilna učilnica se je nahajala v hiši Andreja Plesničarja št. 38, po domače pri Belaču.¹²²

Prvi učitelj, ki je prišel na šolo, in sicer v šolskem letu 1892-93, je bil Jožef Šušmelj, doma iz Prvačine. V šolskem letu 1894-95 ga je zamenjal učitelj Jožef Bitežnik, doma iz Grgarja. V septembru leta 1895 se je pouk preselil v Gorjupovo hišo, ki je bila last Jakoba Gorjupa. Jeseni leta 1896 je prevzel službo učitelja Jožef Vuga, ki ga je v šolskem letu 1898-99 zamenjal učitelj Alfred Vodopivec iz Grgarja. V letu 1902-03 je bil na njegovo mesto imenovan učitelj Alojz Peršič iz Trnovega, ki je poučeval do konca šolskega leta 1914-15. Nato ga je nasledil učitelj Ivo Stepančič, ki je ostal na šoli do leta 1916.¹²³

Po končani 1. svetovni vojni se je šola preselila v Cejevo hišo št. 48, ali po domače k »Bajti«, kjer je ostala do leta 1945. Leta 1922 je prišel na šolo učitelj Vladimir Peršič, doma iz Trnovega, ki je poučeval do konca šolskega leta 1928-29.¹²⁴

7.2 Pouk na šoli v času fašizma

Na osnovni šoli Voglarji je pouk v slovenskem jeziku potekal do leta 1925, torej do postopne prevlade fašizma in posledičnega raznarodovanja. Izpodrivanje slovenskega jezika iz šol je potekalo postopoma in brezobzirno. Za začetek so namenili poučevanju italijanskega jezika le nekaj šolskih ur tedensko, vendar pa se je leta 1925, ko je na šolo prišel prvi italijanski učitelj Spera Calcedonio (Kalcidonio), poučevanje italijanskega jezika drastično povečalo, in sicer na eno šolsko uro dnevno. V letu 1929 je bil na šoli uradno prepovedano tudi zasebno poučevanje slovenskega jezika. Da bi bil pouk italijanskega jezika absolutno zagotovljen, so pošiljali v naše kraje razne učitelje skvadraste. V tem času pa se je pričelo tudi nasilno vpisovanje otrok v fašistično organizacijo »Ballila« in spreminjanje slovenskih priimkov.¹²⁵

Od leta 1927 do 1942-43 so na osnovni šoli pri Voglarjih poučevali naslednji učitelji, in sicer Batislič, Adreana Filli, Vizintin, Zega, Marija Venerandi, Gena Giuseppina, Milka Krkoč, Ugo Pilatto in Carlo Balzzani.¹²⁶

¹²² PANG 645, Zbirka fotokopij, Fasc. 37.

¹²³ Prav tam.

¹²⁴ Prav tam.

¹²⁵ Prav tam.

¹²⁶ Prav tam.

7.3 Šola v času osvobodilne borbe

Dne 8. januarja 1944 je v vasi Voglarji ponovno začela delovati slovenska šola, v katero je bilo vpisanih 42 otrok.¹²⁷ Krajevni narodnoosvobodilni odbor je za pomožnega učitelja šole imenoval Teodorja Plesničarja iz Lazne. Kot vsak začetek, je bil tudi ta težak, saj so si starejši in mlajši učenci delili skupen razred, to pa zaradi potrebe po ponovni rekonstrukciji slovenskega jezika, predvsem njegovim temeljem, katerega predstavlja slovenska abeceda. Prvega razreda leta 1944 ni bilo. Velika težava je bila tudi v tem, da je primanjkovalo slovenskih učbenikov. Tudi otroci z Voglarjev so potrebovali precej časa, da so pozabili na italijanske črke. Šolska oblast pa se je v šolskem letu 1943-44 komaj gradila. Pouk je bil tudi na osnovni šoli Voglarji zaradi hajk prekinjen. Tako kot na osnovni šoli Trnovo, so bili tudi nadzorniki šole Voglarji znani le po svojih ilegalnih imenih. Sledili so si po naslednjem vrstnem redu: nadzornik »Jelko«, nato mu je sledila nadzornica »Katja« in nadzornica »Majda«. Na osnovni šoli Voglarji je, tako kot tudi v Trnovem, delovala pionirska organizacija, in sicer od razpada Italije dalje.¹²⁸

V šolskem letu 1943-44, natančneje dne 12. januarja 1944, je bil ustanovljen prvi roditeljski svet šole, ki je s svojimi nasveti, učiteljem, v nevarnem vojnem času, nudil veliko oporo, saj je bila vsaka zveza z višjimi oblastmi prekinjena.¹²⁹

7.4 Pouk od 1944 do 1954

Zaradi neprestanih vojnih dejavnosti okupatorja se je šolsko leto 1944-45 pričelo šele s 1. oktobrom. Okoliščine, v katerih so učenci živeli in se šolali, so bile težke, saj so živeli v neznosnih stanovanjskih razmerah, pomanjkanju hrane, obleke, obutve in v splošnih okovih revščine. Otroci so bili preskrbljeni le z najnujnejšimi šolskimi potrebščinami, pisali so le s svinčnikom. Zaradi oddaljenosti vasi Zavrh, iz katere so se učenci hodili šolati v Voglarje, je to šolsko leto pouk potekal dvakrat tedensko tudi v Zavrhu.¹³⁰

Pred vsakokratnim vdorom okupatorja v vas so morali skriti brošure in šolski arhiv. Otroci so morali ob hajkah skrbno skrivati svoje zvezke, risanke, brošure in titovke, z namenom, da svojih družin ne bi izpostavljali nevarnostim in maščevanju okupatorja. Hajke so si ponavadi sledile v večjih presledkih, tako da so imeli več dni pouka na razpolago. Kljub navedenim težavam pa so starši pošiljali otroke k pouku.¹³¹

¹²⁷ PANG 645, Zbirka fotokopij, Fasc. 37.

¹²⁸ Prav tam.

¹²⁹ Prav tam.

¹³⁰ Prav tam.

¹³¹ Prav tam.

V času vojne so stopili v pionirsko organizacijo naslednji učenci, in sicer Šuligoj, Plesničar, Šušmelj, Volk, Strosar itd. Učenci zaradi vojnih razmer niso imeli na razpolago učnih knjig, zato je bil vsak otrok naročen na mladinski list, bodisi »Ciciban« ali »Pionir«.¹³²

V šolskem letu 1946-47 je pionirska oziroma šolska knjižnica pridobila 12 novih knjig sodobnega čtiva. Otroci so se marljivo posluževali knjižnice ter tekom šolskega leta prebrali nad 80 knjig. V istem letu so imeli otroci že prvo učno knjigo, I. in II. Čitanko, kar je olajšalo pouk, ki je kljub vsemu potekal po predpisanemu učnem načrtu. Od 1947 dalje je na šolo redno prihajal tudi »Vestnik«, ki ga je izdajalo Ministrstvo za prosveto Ljudske republike Slovenije.¹³³

V šolskem letu 1948-49 je na šoli potekal tudi večerni tečaj, v katerega je bilo vpisanih 28 tečajnikov. Na tem tečaju so poučevali ločene predmete, kot so računstvo in matematika, slovenski jezik, zemljepis, zgodovino osvobodilne fronte in oblikoslovje.¹³⁴

Šola je bila naročena na revije »Obrazki«, »Človek priroda in zdravje«, »Sodobna pedagogika« in »Praprotnik« ter na časopise »Prosvetni delavci«, »Nova Gorica« in »Ljudska pravica«.

Tudi na osnovni šoli pri Voglarjih je že od leta 1948 delovala šolska mlečna kuhinja. Učenci so dobivali dnevno malico brezplačno. Šolsko kuhinjo je pregledala sanitarna inšpekcija. Tako kot na osnovni šoli Trnovo so tudi na osnovni šoli pri Voglarjih prirejali proslave in prireditve, na katerih so sodelovali pionirji.¹³⁵

V letu 1952-53 šolska mlečna kuhinja zaradi odklonitve staršev, ni poslovala, saj se je na prehrano prijavilo le devet otrok, kateri ne bi mogli prispevati zadostne vsote za vzdrževanje kuharice, saj je Okrajni svet za socialno politiko namreč določil, vzdrževanje kuharice preko koristnikov. Oddelek osnovne šole je bil v omenjenem šolskem letu razdeljen v dve skupini, in sicer 1. in 2. razred popoldan, 3. in 4. razred pa dopoldan.¹³⁶

Občinski ljudski odbor Nova Gorica je na seji občinskega odbora in zbora proizvajalcev 27. aprila 1960 sprejel sklep, da se Teodorja Plesničarja razreši dolžnosti upravitelja osnovne šole Voglarji, zaradi združitve osnovne šole Voglarji z upraviteljstvom osnovne šole Trnovo. Ta sklep je stopil v veljavo s 1. junijem 1960.¹³⁷ Tako je občinski ljudski odbor Nova Gorica na seji občinskega zbora in seji zbora proizvajalcev 28. decembra 1961 sprejel odločbo o združitvi nekaterih osnovnih šol k osrednjim osnovnim šolam v občini

¹³² PANG 645, Zbirka fotokopij, Fasc. 37.

¹³³ Prav tam.

¹³⁴ Prav tam.

¹³⁵ Prav tam.

¹³⁶ PANG 559, OŠ Solkan, Fasc. 42.

¹³⁷ PANG 559, OŠ Solkan, Fasc. 43.

Nova Gorica. K osrednji osnovni šoli Trnovo pri Gorici se je združila osnovna šola Voglarji. Odločba je stopila v veljavo s 1. januarjem 1962. Z združitvijo upraviteljstva obeh šol je prišlo do boljšega poslovanja, zmanjšanja stroškov uprave in ukinitve tekočih računov šole.¹³⁸ Iz zapisnika z dne 3. aprila 1968 je razvidno, da je bila stavba, kjer je potekal pouk prodana v šoli stanujoči stranki. Pouk je bil zato v prihodnjem šolskem letu predvidoma prekinjen in s tem so bili otroci prešolani na osnovno šolo Trnovo.¹³⁹

Takole se na šolske dni spominja bivša učenka osnovne šole Voglarji: *»Osnovno šolo pri Voglarjih sem začela obiskovati leta 1946. Letniki 38 so hodili v šolo do 7. razreda, mi pa smo obiskovali osnovno šolo osem let. V spominu imam, da nas je učitelj redno vozil na krajše izlete po gmajnah in gozdovih. Kadar smo se učili prirodopis nas je peljal tudi v naravo, kjer smo lahko opazovali živali, kot so denimo hrošči in zajčki. O teh živalih nas je podrobneje podučil učitelj. Predmet prirodopis mi je bil zelo pri srcu. Največji strah pa sem imela do računstva, saj me posebej ni zanimalo. Na šoli je obstajal tudi recitacijski krožek. Ob prihodu nadzornika smo imeli obvezno branje, učitelj me je vedno poklical k tabli, saj sem bila najboljša v branju. Spominjam se tudi, da smo šli zadnje leto s šolo na izlet v Reko, kjer smo prespali kar za železniški postaji. Peljali smo se tudi z ladjo. Takrat sem imela 15 let. Predzadnje leto sem šolo obiskovala na Trnovem, saj je bil naš učitelj na operaciji za oči. Tam me je poučevala Zdravka Peršič. Bila je zelo dobra učiteljica. Pouk pa je potekal podobno kot na osnovni šoli Voglarji, le da smo se v času glavnega odmora hodili drsait na kal, ki je ležal blizu pokopališča.«*¹⁴⁰

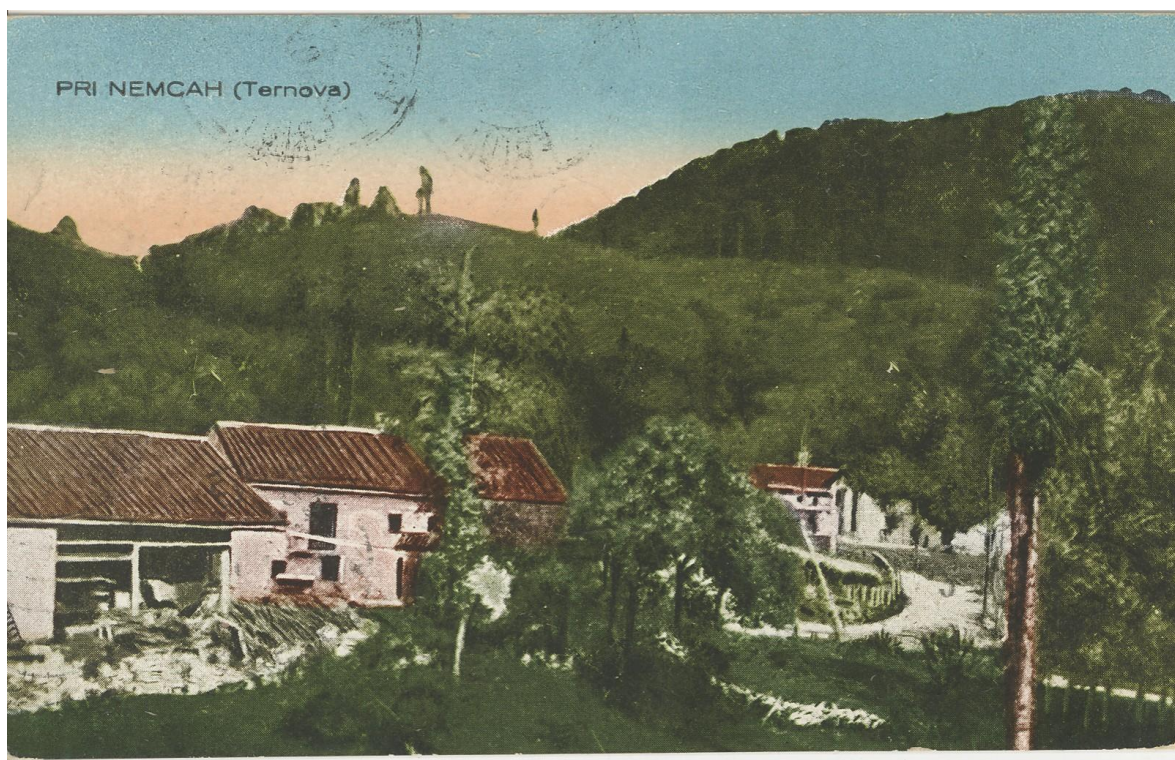
¹³⁸ PANG 559, OŠ Solkan, Fasc. 29/148.

¹³⁹ PANG 559, OŠ Slokan, Fasc. 29/147.

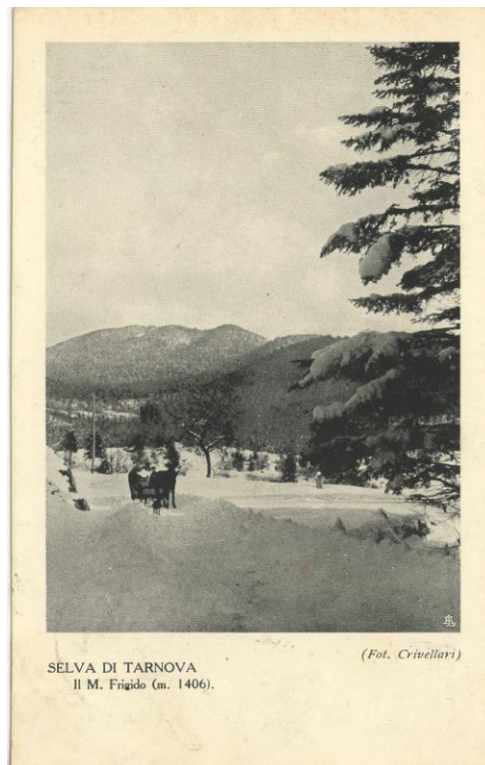
¹⁴⁰ Alma Šušmelj, 9.6.1939, Podgozd 5, 6.7.2011

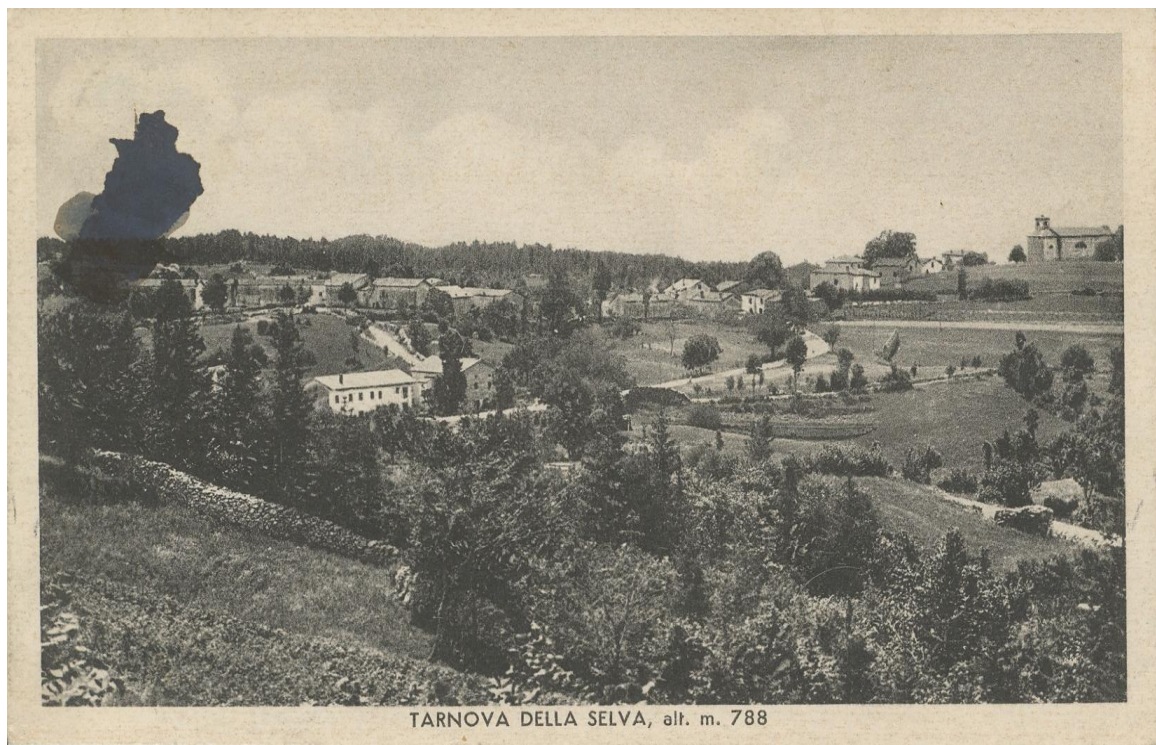
Slika 1: Ternovo – Ulica Gorica, Ternova – Strada Via Gorizia, 1926
(PANG 667, Zbirka razglednic krajev, Trnovo)

Slika 2: Pri Nemcih (Ternova), 1926
(PANG 667, Zbirka razglednic krajev, Trnovo)

Slika 3: Selva di Tarnova. Il M. Frigido (m. 1406), 1930
(PANG 667, Zbirka razglednic krajev, Trnovo)

Slika 4: Tarnova della Selva, alt.m. 788, 1937
(PANG 667, Zbirka razglednic krajev, Trnovo)

8 TRNOVO IN OKOLICA V OBDOBJU MED 2. SVETOVNO VOJNO

Na Trnovem, prav tako pa tudi v vasi Voglarji je 1. svetovna vojna za seboj zapustila korenite spremembe. Tamkajšnje prebivalstvo je, zaradi Soške fronte in posledičnega uničenja domov, bežalo v begunstvo.¹⁴¹

Med obema vojnama so se prebivalci selili v prekomorske dežele in v Kraljevino Jugoslavijo, saj je celotna planota trepetala pod fašističnim terorjem. Nekaj prebivalcev je vendarle vztrajalo v domovini in nudilo zatočišča antifašistom, ki so se pod vodstvom komunistične partije zbirali na planoti in se udeleževali shodov. Prvi začetki narodnoosvobodilnega gibanja segajo v konec leta 1941.¹⁴² Konec leta 1942 se je tamkajšnje prebivalstvo začelo pripravljati za vstop v partizane. Prvi odbor Osvobodilne fronte je bil ustanovljen v drugi polovici leta 1942. Dne 20. februarja 1943 je šest mož in fantov iz Voglarjev stopilo med partizane.¹⁴³ Po kapitulaciji Italije so se prebivalci vključili v narodnoosvobodilno vojsko. Nemškemu okupatorju niso prišli zlahka do živega; v bojih z okupatorjem je padlo 47 od 900 prebivalcev, ki so v tem obdobju bivali na obravnavanem območju. Borci so bili vključeni v enote IX. korpusa, 26 borcev se je borilo v prekomorskih brigadah.¹⁴⁴

Po kapitulaciji Italije je bila vas Trnovo požgana in porušena do tal. Prebivalstvo je med osvobodilno borbo doživelo veliko trpljenja in muk. Dne 3. oktobra 1943, ko so Nemci uspeli vkorakati v vas, so ustrelili prve tri partizane, in sicer Petra Plesničarja, Leopolda Ceja in Emila Šušmelja.¹⁴⁵ Kljub strahu pred maščevanjem so bili vaščani tako pogumni, da so vstopili v partizanske vrste in pomagali borcem pri delu, z obveščanjem, hrano ter drugim potrebnim materialom. V vseh partizanskih vrstah je bil prisoten strah, saj so se zbal, da bi jih nasprotnik lahko zalotil in ujel.¹⁴⁶

Marija Plesničar, domačinka je bila od leta 1943 in vse do konca vojne kurirka. V spomin se ji je vtisnil naslednji dogodek: *»Kot kurirko me nikoli niso ujeli, v vseh nas pa je bil prisoten strah. Spominjam se neke noči, ko smo peljali ranjence v oddaljen senik in ko smo prišli tja, je iz senika zakričalo: »Hej, kdo je tam?!« Bili smo tiho, ker smo se zbali Nemcev. Nato smo z ranjenimi partizani hitro zbežali. Na cesti smo se ustavili in povprašali enoto, ki*

¹⁴¹ Šušmelj, Spomenik padlim borcem NOVJ in žrtvam fašističnega nasilja 1941-1945 iz občine Nova Gorica, str. 145.

¹⁴² Prav tam.

¹⁴³ Prav tam.

¹⁴⁴ Prav tam, str. 146.

¹⁴⁵ PANG 645, Zbirka fotokopij, Fasc. 37.

¹⁴⁶ Prav tam.

nam je sledila, kdo so. Odgovorili so nam, da so partizani. Neverjetno, kako se mi je tisti trenutek oddahnilo.»¹⁴⁷

Za domačine so bili ti dogodki pretresljivi. Drugače se svojih otroških dni v vasi Voglarji spominja Margarita Vouk: *»Spominjam se dogodka, ko so bili partizani pri nas doma v vasi Voglarji, kar na enkrat pa je prišel kurir in nam sporočil, da se naši hiši bližajo Nemci. Partizani so med tem časom kuhali fižol. Ker se je mudilo niso imeli fižola kam skriti, zato so kotel s fižolom zvrnili na tla in jed zasuli z zemljo. Nato so partizani hitro odšli, za tem pa so prišli Nemci. Svoje konje so zapodili v naš hlev. Partizani so pod senom skrivali njihovo orožje, saj ga med povzročeno naglico niso uspeli odnesti s seboj. Konji so seno pojedli in Nemci so tako videli orožje. Pozneje so prišli po mojo mati v hišo in jo zasliševali, od kje to orožje. Mati jim je povedala, da je to orožje partizanov. Pri naši hiši pa so med tistim časom bivali tudi begunci iz Lokvi. Spominjam se samo nek zakonski par, posebej moškega. Nemci so nas postavili pred zid, da nas postrelijo zaradi orožja. Moški iz Lokvi pa je znal nemško, ker je delal v Avstriji pred vojno in tako je rešil mojo mati in vse nas, da nas Nemci niso ustrelili. Takrat sem imela pet let in sem bila prestrašena. Okrog svoje matere sem jokala in jo prosila naj zapustimo dom in gremo v kaverne, kakor ponavadi pred nevarnostjo. Stvar se je nato pomirila, orožje pa mislim, da so Nemci odnesli s seboj. Ta dogodek se je srečno končal.»¹⁴⁸*

Kljub temu, da so mnogi izkusili maščevalnost italijanske in nemške okupacije, se med njimi ni našlo izdajalcev. Poleti leta 1944 so Nemci požgali dve hiši pri Voglarjih in celo vas v Zavrhu; od štirinajstih hiš v Zavrhu so ostale cele le štiri hiše. V Zavrhu so Nemci pred požigom skoraj vse izropali, odpeljali pa so tudi vso živino.¹⁴⁹

Margarita Vouk je v intervjuju še dodala: *»V vasi Voglarji so imeli Nemci svojo kuhinjo. Vsakokrat, ko so si skuhal jed, je prišel po mene mlad Nемеc in me je peljal k njim obedovat. Kot majhno dekletce sem imela lutko, narejeno iz blaga in to igračo sem vedno nosila s seboj kamor sem šla. V šali mi je mlad vojak vedno govoril »Meine Pupa, meine Pupa!«. Potem je obljubljal moji materi, da nas obišče, ko bo konec vojne, vendar ga ni bilo. Mogoče je padel na kakšnem bojišču. Moj oče je bil čebelar in Nemci so prišli k nam tudi po med. Vse kar so jemali so dali poizkusiti nam, da ne bi bila jed slučajno zastrupljena.»¹⁵⁰*

Nasprotnikovim enotam je stal nasproti slovenski IX. korpus, ki je bil sestavljen iz 31. divizije, ki je vključevala tri brigade, in sicer Gradnikovo, Prešernovo in brigado Janka Premrla ter 30. divizije, ki je imela štiri brigade, in sicer Gregorčičevo, Bazoviško,

¹⁴⁷ Marija Plesničar, 4.1.1927, Zavrh 58, 8.7.2011

¹⁴⁸ Margarita Vouk, 23.4.1939, Trnovo 34 B, 22.8.2011

¹⁴⁹ PANG 645, Zbirka fotokopij, Fasc. 37.

¹⁵⁰ Margarita Vouk, 23.4.1939, Trnovo 34 B, 22.8.2011

Kosovelovo in Tržaško brigado Galibardi. Pod to poveljstvo je spadala tudi 2. brigada VDV. Sem so se šteli tudi oddelki VOS in dislocirani manjši odredi.¹⁵¹

Po kapitulaciji Italije je na Primorskem ozemlju z umikom italijanske oblasti zavladata praznina. Pietro Badoglio se je začel bolj zanimati za partizansko gibanje, ki je bilo povezano z nastankom IX. korpusa.¹⁵²

Dne 12. septembra 1943 so Nemci rešili Benito Mussolinija iz gorskega zapora na Gran Sassu in na severu Italije je bila ustanovljena Italijanska socialna republika, Salò. Republiko je vodil Mussolini, ki je bil podrejen nemškemu vplivu.¹⁵³

Italijanska socialna republika je imela načrte tudi za Primorsko. Nemci so na tem ozemlju ustanovili operacijsko cono »Jadransko Primorje«, ki je vključevalo ozemlja Primorske, Videmske pokrajine, Istre ter del Gorenjske in ljubljanske kotline.¹⁵⁴ To ozemlje so nameravali priključiti nemški državi, po njem pa je hrepenela tudi Italija. V začetku leta 1944 je Mussolinijeva RSI sklenila dogovor z nemško oblastjo in začela v Soški in Vipavski dolini, na Krasu, Postojni in celo Istri postavljati postojanke, ki so vključevale enote alpincev in bersaglierjev.¹⁵⁵ Italiji je dišalo omenjeno ozemlje, zato se ji je zdela zasedba ozemlja z lastnimi vojaškimi silami izvrstna, saj je v ozadju vsega tičal tajni sporazum,¹⁵⁶ za katerega niso smeli izvedeti Nemci. Za italijanske postojanke se je slabo končalo, saj jih je večino uničil IX. korpus NOV in POS. Kljub temu pa je Italija še vedno vztrajno razmišljala o vzpostavitvi drugih postojank, saj so imeli za cilj, da po končani vojni obdržijo Primorsko, z vednostjo, da bo »Jadransko Primorje« v primeru zmage Nemcev izgubljeno.¹⁵⁷ Prišlo je do odločitve, da na omenjeno ozemlje pošljejo nove elitne enote mornariške pehote »X. MAS«, z namenom, da kljubujejo IX. korpusu. Njihov komandant je postal Valerio Borghese.¹⁵⁸ Pripadniki »X. MAS« niso imeli pretiranih simpatij do fašistov in Nemcev, med njimi so bili tudi pripadniki nekdanjega 10. regimenta Artidov ter divizij »Folgore« in »Nembo«. Njihova morala je bila visoka.¹⁵⁹

¹⁵¹ Šušmelj, Boji masovcev z IX. korpusom, str. 63-64.

¹⁵² Vičič, Politično in vojaško ozadje vzpostavitve postojanke X. MAS na Trnovem, str. 16.

¹⁵³ Blinkhorn, Mussolini in fašistična Italija, str. 74.

¹⁵⁴ Vičič, Politično in vojaško ozadje vzpostavitve postojanke X. MAS na Trnovem, str. 16.

¹⁵⁵ Prav tam.

¹⁵⁶ Badoglijeva vlada se je zavedala, da bo ob koncu vojne prišlo do razpravljanja o pripadnosti ozemlja. Zato je menila, da je potrebno zasedi ozemlje (Soško in Vipavsko dolino, Kras, Postojno in Istro) z lastnimi vojaškimi silami in na tem ozemlju vztrajati do konca vojne na osnovi sporazuma, ki ga lahko izvede le tajna obveščevalna služba SIM. S tem sporazumom bi lahko Italija sedla za pogajalsko mizo in si izterjala omenjeno ozemlje. (Vičič, politično in vojaško ozadje vzpostavitve postojanke X. MAS na Trnovem, str. 17)

¹⁵⁷ Vičič, Politično in vojaško ozadje vzpostavitve postojanke X. MAS na Trnovem, str. 17.

¹⁵⁸ Prav tam, str. 18.

¹⁵⁹ Cigoj, Skrivne operacije 1944-45, str. 10.

Enote X. MAS, ki so postale divizija (»Decima«), so se v jeseni 1944 ustalile po italijanskem severovzhodu. Dne 22. junija 1944 so bile te enote, ki jih je sestavljalo okrog 4.776 vojakov in častnikov, postavljene pod nemško komando Gostava Adolfa von Zangena. Divizija »Decima« je bila sestavljena iz štirih bataljonov, in sicer Sagittario, Barbarigo, Balanga in Fulmine. Slednji je zasedel položaje na Trnovem. Ostali bataljoni so bili namenjeni v Nadiško dolino z namenom uničenja partizanov, na tem območju. Bataljon Fulmine je na Trnovem doživel težak poraz, saj je od 214 pripadnikov bataljona padlo 86 ljudi, 56 ljudi pa jih je bilo ranjenih.¹⁶⁰ Toda 22. januarja 1945 sta na Banjški planoti dve četi bataljona Barbariga slovenske partizane prisilila k umiku.¹⁶¹

Od kapitulacije Italije do osvoboditve se je izvršilo na Trnovem 27 borb. V začetku leta 1945 so razmere na Trnovem kazale, da se bodo partizanski boji na Primorskem končali. Toda med 19. in 21. januarjem 1945 je prišlo do težke bitke, v kateri je partizanska vojska uničila masovski bataljon Fulmine.¹⁶²

8.1 Trnovski gozd, usoda primorske

Decembra 1944 so pripadniki X. MAS prišli v Gorico, Nemci pa so osnovali načrt, imenovan Adler Aktion (Akcija Orel).¹⁶³ Namen te vojaške operacije je bil napad na enote IX. korpusa in s tem uničenje partizane vojske in potisniti IX. korpus na območje Ajdovščine. Prva in druga vojaška kolona X. MAS sta krenili iz Gorice. Prva je morala prodirati proti Trnovemu in Lokvam ter oba kraja zasesti, druga kolona pa je šla proti Čepovanu in Lokovcu. Naloga tretje kolone je bila iz Mosta na Soči in Baške grape preiti čez Idrijco v Trebušo.¹⁶⁴

Strnjeno osvobojeno ozemlje je obsegalo Trnovski gozd, Nanos, del Pivke, del Idrskega, Cerkljansko, Šentviškogorsko planoto, Čepovansko dolino in Banjško planoto, Vipavsko dolino, Žirovsko, ozemlje med Poljansko in Seliško Soro ter Jelovico.¹⁶⁵ Na tem ozemlju so delovale zaledne enote. Trnovski gozd, je bil ključnega pomena, saj je predstavljal naravno trdnjavo, ki jo je bilo težko osvojiti, saj nadmorska višina Trnovskega gozda znaša med 1000 do 1200 metrov ter s tem pada strmo v dolino reke Soče in Vipave. S te strani je bil težko dostopen. Dostop v Trnovski gozd je mogoč iz treh strani, s ceste v smeri Gorica – Trnovo – Lokve, s ceste iz Ajdovščine na Predmejo ter iz ceste Ajdovščine na Col.¹⁶⁶ Gozd je

¹⁶⁰ Cigoj, Skrivne operacije 1944-45, str. 12.

¹⁶¹ Prav tam, str. 13.

¹⁶² Šušmelj, Spomenik padlim borcem NOVJ in žrtvam fašističnega nasilja 1941-1945 iz občine Nova Gorica, str. 146.

¹⁶³ Šušmelj, Boji masovcev z IX. korpusom, str. 63.

¹⁶⁴ Prav tam, str. 64-65.

¹⁶⁵ Petelin, Gradnikova brigada, str. 408.

¹⁶⁶ Prav tam, str. 409.

poraščen in nepregleden, kar je delno begalo nasprotnike in oviralo nadzor nad celotnim območjem. Razlog, zakaj je vojaško vodstvo branilo Trnovski gozd je prav v njegovi legi in predvsem v tem, da je nudil izvrstno izhodišče za pohod na poglobitne cilje IX. korpusa. To so bili Trst, Tržič (Monfalcone) in Gorica.¹⁶⁷ Nemško poveljstvo je gradilo obrambne položaje v Pivki, na Krasu ter levem bregu Soče, da bi zadržalo partizansko in zavezniško vojsko. Teh utrdb niso mogli graditi nemoteno, zato je bilo zanje pomembno, da uničijo partizanske sile v Trnovskem gozdu.¹⁶⁸ Prva ofenziva nasprotnikove vojske se je začela 19. decembra 1944, ko so iz Gorice krenile štiri kolone, ki so imele nalogo partizane potisniti v Vipavsko dolino in jih tam tudi dokončno uničiti. Prva kolona je zavila proti Dornberku, druga pa je vzdolž glavne ceste prodirala proti Ajdovščini. Tretja kolona je bila sestavljena iz nemških policijskih enot in je šla čez Trnovo proti Lokvam. Četrta kolona pod vodstvom polkovnika Caralla pa je imela za cilj prodor v Čepovan.¹⁶⁹ Vseh bojnih skupin je bilo deset, v njih pa od 4000 do 5000 vojakov.¹⁷⁰ Tako sta se Kosovelova brigada in 2. bataljon Bazoviške brigade premaknila iz Gornje vasi v Trnovski gozd. V Trnovskem gozdu so do takrat delovale šibkejšje sile, in sicer Gregorčičeva brigada, del Bazoviške brigade in del 2. brigade Vojske državne varnosti. Slednja je bila zelo pomembna, saj je njen 3. bataljon napadel avtomobil, v katerem je bil ubit italijanski polkovnik Carall. Pri njemu so našli zemljevid z vrisanimi potmi nasprotnikovih bojnih skupin. To je bilo pomembno za štab korpusa, saj so s tem spoznali sovražnikove cilje in namene, kako le-te doseči.¹⁷¹ Kosovelove brigade so tedaj blestele zaradi svojih uspehov, saj jim je uspelo 23. decembra v okolici Čepovana razbiti nemško bojno skupino ter zaustaviti drugo bojno skupino, ki se je skušala prebiti proti Dolenji Trebuši. Nemške sile so ob tem poslale pomoč iz Idrije proti Dolenji Trebuši. Te sile sta pred Želinom zaustavili Vojkova brigada in udarna četa 31. divizije. Nasprotnikovo poveljstvo je zato vse enote, ki so se borile na čepovanskem in trnovskem območju 24. decembra potegnile nazaj v Trnovo ter druga izhodišča. Posadka na Trnovem se ni imela nikakršnega namena umakniti, saj je od tam hotela prodirati v notranjost Trnovskega gozda in proti Čepovanu. IX. korpus je vedel, da mora Trnovo iztrgati iz nasprotnikovih rok, zato je 30. divizijo okrepil z Gradnikovo brigado.¹⁷² Dne 26. decembra so nasprotne sile prebile obrambne položaje 30. divizije, nato so prišle tudi Lokve pod njihove roke, od kjer so se podale proti Čepovanu. Preden je Gradnikova brigada uspela priti do Podčepovana, kakor je dobila ukaz, je

¹⁶⁷ Petelin, Gradnikova brigada, str. 409.

¹⁶⁸ Prav tam.

¹⁶⁹ Prav tam, str. 411.

¹⁷⁰ Prav tam, str. 412.

¹⁷¹ Prav tam, str. 413.

¹⁷² Prav tam.

nasprotnik tega že zasedel in se bližal Lokovcu.¹⁷³ Štab Gradnikove brigade je svoje bataljone poslal v napad. Tretji bataljon je imel nalogo prodirati proti Lokovcu in tako pregnati sovražnika iz vasi. Prvi bataljon je dobil nalogo naj zasede Bezljavnik, ki ga je tudi zasedel skupaj z Laznami. Drugemu bataljonu, ki je prodiral proti Puštalom je uspelo prisiliti nasprotnikovo skupino k umiku proti Grgarju. Nekoliko slabše se je pisalo 3. bataljonu, ki je končal v nasprotnikovi zasedi in se je moral umakniti. Nato je 3. bataljon ostal na položajih pred Lokovcem celo noč in naslednjega dne zopet napadel, toda brez uspeha.¹⁷⁴ V smeri Lokve – Lazne je imel svoje položaje 2. bataljon Bazoviške brigade, kateri se je bil prisiljen umakniti zaradi silovitega napada 300 sovražnih vojakov. S tem je postalo levo krilo 1. bataljona Gradnikove brigade povsem nezavarovano, 2. bataljon pa se je umaknil na Drnulek.¹⁷⁵ To je izkoristil nasprotnik in vas Lazne je prešla v njegove roke, 1. bataljon Gradnikove brigade se je bil prisiljen umakniti na hrib Kobilico. V naslednjih dneh se je 1. bataljon začel pomikati proti Lazni in zasedel položaje med Lazno in Čepovanom. Drugi bataljon je dobil nalogo zasesti Kobilico, saj je ravno tod nameraval sovražnik preiti iz Čepovanske doline v Dolenjo Trebušo in tako priti enotam Kosovelove brigade pri Slapu za hrbet. S tem bi odprl pot svojim enotam, ki se niso mogli rešiti izpred Slapa.¹⁷⁶

Dne 28. decembra so nasprotnikove sile napadle enote 1. bataljona in vdrle v Čepovan, enote bataljona pa so se umaknile na Drnulek. Do sprememb je prišlo tudi na Kobilici, ki jo je mogel 2. bataljon prepustiti nasprotnim silam. Istega dne se je 3. bataljon znašel v veliki nevarnosti, saj se je na njegovem desnem krilu umaknil bataljon 2. brigade Vojne državne varnosti. Bataljon se je umaknil na Vrše.¹⁷⁷

Vsa enota se je zbrala na območju Vrš, Banjška planota, Kobilica in Čepovanska dolina pa sta bili pod sovražnikovo oblastjo. Brigada se je nato od tam ponoči spustila proti Dolenji Trebuši in prevzela nove položaje vzhodno od potoka Trebuše. Ti položaji pa niso bili najboljši saj so »masovci« brez zapletov prispeli v Čepovan in Dolenjo Trebušo. Od tam je del sovražnikove kolone krenil proti Sv. Luciji, del pa je prenočil v Dolenji Trebuši, od koder se je kasneje tudi umaknil. Ker je bilo sovražnikove ofenzive konec, se je Gradnikova brigada 31. decembra umaknila nazaj na Cerkljansko.¹⁷⁸

Nemška decembrska ofenziva ni uspela, ker je imela prešibke sile in ker je zajela preobširno ozemlje. Z umikom sovražnih sil še ni bilo konec bojev za Trnovsko planoto. V

¹⁷³ Petelin, Gradnikova brigada, str. 414.

¹⁷⁴ Prav tam, str. 415.

¹⁷⁵ Prav tam, str. 416.

¹⁷⁶ Prav tam.

¹⁷⁷ Prav tam, str. 417.

¹⁷⁸ Prav tam.

Vipavski dolini in nad njo so nastale nove nasprotnikove postojanke: Vipava, Ajdovščina, Col, Črni vrh nad Idrijo, Šempas in Trnovo. Zlasti so bile ključnega pomena postojanke na Colu in Trnovem, ki so postala izhodišče za vpade v notranjost Trnovskega gozda in Čepovansko dolino, ob tem pa tudi zapora za Gorico in Furlanijo.¹⁷⁹

Na Trnovem je sovražnik imel močno postojanko, ki je okrog vasi postavila dvajset večjih in dvajset manjših bunkerjev. Nekatere bunkerje so obdali z žičnimi ovirami. Za obrambo so utrdili nekatere hiše in stavbe v vasi. Do prvega spopada je prišlo 13. januarja 1945, ko je zaseda 2. bataljona na cestnem križišču Krnica – Lokve in Krnica – Trnovo opazila bližanje sovražnikov. Do večjega spopada ni prišlo. Zato je Gradnikova brigada pošiljala patrolje in zasede pred Trnovo, da bi vznemirjali in dražili tamkajšnjo patroljo.¹⁸⁰

Za izvedbo napada na Trnovo je bila določena Kosovelova brigada, ostale brigade pa so ji bile pri tem le v pomoč z nalogo, zadržati ostale nasprotnikove sile, da ne bi te utegnile priskočiti bataljonu Fulmine na pomoč. Štab Gradnikove brigade je imel svoje minomete pri Sedovcu, v tem kraju pa je zadrževal tudi svoj 2. bataljon kot rezervo.¹⁸¹

8.2 Priprave in načrti pred napadom vasi Trnovo

Glavni cilj partizanskega napada na Trnovo je bil pridobitev odprto pot v Vipavsko dolino, kjer je bila hrana za vojsko in tudi bolnišnice. Trnovo je moralo pasti, saj je zapiralo do ključnega cilja. Obveščevalci so zbirali podatke o postojanki na Trnovem, in sicer ugotavljali so njegovo pripadnost, oborožitev, sestavo in organiziranost obrambe. Priprave Gradnikove brigade so postale še bolj intenzivne, ko so 11. januarja izvedeli, da je nemški 10. SS policijski polk umaknil bataljon iz Trnovega.¹⁸² V postojanki na Trnovem je ostal le bataljon italijanskih republikanskih fašistov, Fulmine. Vaščanom so prepovedali izhode iz vasi, od aktivistov pa se ni dalo dobiti podatkov. Naloga obveščevalcev je bila težavna in naporna. Štab brigade si je tako že 15. januarja pridobil sliko nemške obrambe na Trnovem.¹⁸³ Štab brigade je s sestavljanjem načrta za napad na Trnovo predlagal štabu divizije, da naj se napad izvede le z dvema bataljonoma, tretji pa naj ostane v rezervi. Nemška obramba je bila organizirana v smeri vzhod – zahod. Prva zamisel, kako napasti sovražno postojanko je bila, da bi en bataljon napadel južno stran s težiščem napada bataljona bolj jugozahodno, drugi bataljon bi napadel severno stran v smeri Nemci – Trnovo.¹⁸⁴ Tako naj bi se med obema

¹⁷⁹ Petelin, Gradnikova brigada, str. 418.

¹⁸⁰ Prav tam, str. 421-422.

¹⁸¹ Prav tam, str. 423-424.

¹⁸² Isaković, Kosovelova brigada, str. 557.

¹⁸³ Prav tam, str. 558.

¹⁸⁴ Prav tam.

težiščema srečala oba bataljona, ki bi se skušala prebiti skozi zunanjo črto nasprotnikovih bunkerjev in se naposled srečala vzhodno od cerkve. Na ta način bi presekali postojanko na dva dela.¹⁸⁵

Drugi predlog brigade o organizaciji in izvedbi napada je bil, da bi višja poveljstva vse težje orožje, ki je bilo določeno za podporo napada, podredilo štabu brigade. Temu so namenili dva topa protitankovca kalibra 47 mm, dva avtomatična topa kalibra 20 mm in tri partope.¹⁸⁶

Osnovno zamisel napada so sprejeli šele 16. januarja v Čepovanu, in sicer so organizacijo napada zaupali štabu XXX. divizije, napad pa Kosovelovi brigadi.¹⁸⁷

V bližini Trnovega je bilo več močnih postojank, te so bile v Gorici, Šempasu in na Ajševici.¹⁸⁸ Vprašanje je bilo samo, ali bodo imele napadajoče enote dovolj časa, da izpeljejo dano nalogo preden bi utegnili pričakovati pomoč intervencijskih sil z zahodne strani, prek Škabrijela in z jugozahodne, prek Sv. Danijela. Zato so obrambo teh smeri zaupali 3. udarni brigadi Ivana Gradnika. Obrambo težko dostopnih stez od Zverinca do Čavna so zaupali 17. SNOB Simona Gregorčiča, z dvema bataljonoma, tretji pa naj bi ostal v divizijski rezervi na Lokvah.¹⁸⁹ Vse druge sile korpusa pa so imele nalogo zaščititi ostale možne smeri intervencijskih sil nasprotnika. Vse brigade so se morale povezati s telefonsko zvezo, center za telefonske in radijske zveze je bil v vasi Rijavci, kjer je bilo tudi poveljniško mesto štaba XXX. divizije. Na Lokvah so postavili divizijsko previjališče ranjencev in korpusno kirurško ekipo. Za prevoz ranjencev od previjališč pa so uporabili sani in konje. Štab je določil, naj se priprave za napad zaključijo do 2. ure zjutraj. Napad na Trnovo naj bi izvedli ob 3. uri zjutraj 19. januarja 1945.¹⁹⁰ Štab Kosovelove brigade je takoj začel izdelovati načrt, po katerem naj bi 1. bataljon zasedel položaje kolovoza iz Trnovega proti Voglarjem, južni del vasi Volčiči in vse do ceste, ki pelje proti Rijavcem. Drugi bataljon naj bi zasedel položaje, da bi se naslonil na levo krilo 1. bataljona in se s tem razporedil proti zahodu ob južnem robu Trnovega do ceste Trnovo – Ravnica. Naloga 3. bataljona je bila, da se vzpostavi na višinah na severozahodnem robu Trnovega in tako prepreči umik nasprotnih sil iz vasi. Brigadna rezerva pa naj bi čakala pri zaselku Nemci.¹⁹¹ Vsi topovi so bili postavljeni tako, da so lahko spremljali napad 1. bataljona na cesti Volčiči – Trnovo. Opazovalnica komandanta brigade in

¹⁸⁵ Isaković, Kosovelova brigada, str. 558.

¹⁸⁶ Prav tam, str. 559.

¹⁸⁷ Prav tam.

¹⁸⁸ Prav tam, str. 560.

¹⁸⁹ Prav tam.

¹⁹⁰ Prav tam, str. 561.

¹⁹¹ Prav tam.

komandanta XXX. divizije je bila v vasi Volčiči, kjer je bilo hkrati tudi poveljniško mesto brigade z brigadno telefonsko centralo in brigadnim previjališčem. Srednji minomet kalibra 81 so postavili dvesto metrov jugovzhodno od Volčičev. Vse priprave za napad so bile končane v vseh štabih in poveljstvih že okrog poldne 18. januarja 1945.¹⁹²

8.3 Napad na sovražnikovo postojanko na Trnovem

Vsem udeleženi napadalnim enotam so razdelili dan pred napadom skice nasprotnikove postojanke na Trnovem. Okoli 20. ure zvečer se je brigadna enota odpravila iz Otlice proti Trnovemu, kamor je prispela okoli 1. ure zjutraj 19. januarja. Teren je bil zimskem času težko prehodan, posebno za topničarje, saj so morali premagati razdaljo od Dolenje Trebuše prek Čepovana, Lokvi in Nemcev do vasice Globoko.¹⁹³ Na kolesa topov so pritrdili posebne smučke, da so se lahko premikali. Tiste noči so namerili temperaturo 10 °C. Točno ob 4. uri zjutraj so iz Volčičev zletele v zrak signalne rakete. Pokazatelj, da je nasprotnikova posadka budna in pripravljena na napad, je bil ogenj hitro si sledečih strelav iz avtomatskega orožja, ki je zasikal iz več strojničnih cevi. V začetni stopnji napada niso uporabljali topov, saj je bila zaradi noči slaba preglednost bojišča, ob vsem tem pa so imeli tudi omejeno število granat.¹⁹⁴ V prvem napadu so uporabili le srednji in lahki minomet. Po načrtu, ki je propadel, bi morale bojne skupine presenetiti posadke sovražnih bunkerjev št. 6 in 7 ob cesti v Trnovo iz smeri Rijavcev in bunkerja št. 9, ki je stal južno od Trnovega. Borci so se bili prisiljeni pod zaščito lastnega ognja umakniti na začetni položaj. V umiku sta bila lažje in hudo ranjena borca. Takoj za tem preden bi se oglasil partop, je sovražnikova mina iz lahkega minometa zadela in ubila dva partizana, osem je bilo hudo ranjenih. Brigada je tako izgubila ognjeno podporo za nadaljnje boje.¹⁹⁵

Naloga voda 3. bataljona je bila zasesti koto 809, ki je bila pred bunkerjem št. 1 in držati cesto Trnovo – Ravnica pod ognjem ter preprečiti morebitni umik sovražne posadke. Zgodilo se je nekaj nenavadnega, po povzpetju na koto 809 so namreč odkrili prazen bunker št. 1. Ni znano, zakaj naj bi tamkajšnji »masovci« bunker zapustili. Bunker so tako izkoristili za pregled nad okolico, zlasti se je lepo videl izhod iz vasi ter cesta, ki vodi proti Ravnici.¹⁹⁶ Naslednji napad se je začel drugi dan ob 7. uri zjutraj, saj pred to uro ni bilo mogoče napasti, ker je bojišče zakrila megla z močnim in ledenim vetrom. Zaradi mraza je odpovedala večina

¹⁹² Isaković, Kosovelova brigada, str. 562.

¹⁹³ Prav tam, str. 563.

¹⁹⁴ Prav tam, str. 564.

¹⁹⁵ Prav tam.

¹⁹⁶ Prav tam, str. 565.

lahkih bred, olje za mazanje pa se je zgostilo.¹⁹⁷ Borci so si pomagali na različne načine, da bi segreli in omehčali olje. Nekateri so celo urinirali na puškomitraljeze. V tem napadu so z ognjem najprej začeli topovi in minometi, v napad so kasneje krenili tudi udarne skupine in bombaši. Nasprotno silo so udarile nazaj z ognjem iz bunkerjev in hiš, ob tem pa je bilo slišati tudi težke brede iz zvonika. Topničarji pa so hitro onesposobili posadko na zvoniku s streli iz avtomatičnih topov. Avtomatska topa sta se pokvarila, zato ju je bilo potrebno odstraniti z bojišča. Obramba nasprotnih sil je bila močna in partizanom se ni uspelo prebiti do bunkerjev, katere so jih morali pokončati z bombami. Drugi napad se je popolnoma izjalovil. »Masovci« so se začeli počutiti vse varneje in so začeli izzivati partizane, jih zmerjali in jih »vabili« na »pastasciutto« in »risotto«. Partizani so se ob tem počutili neprijetno, poveljniki pa so jih mirili. Na položaje je prišel novi komandant korpusa polpolkovnik Jože Borštnar, ki je nato svetoval, kako naj se organizira napad.¹⁹⁸

Napad, ki je sledil, se je v še hujših vremenskih razmerah pričel ob 14. uri. V tem napadu so sodelovale jurišne skupine 1. bataljona in protitankovski topovi. Napasti so nameravali bunker št. 4 in 5. Jurišna skupina se je skupaj s merilcem piata počasi bližala bunkerju št. 5. Merilec pa ni dobro poznal svojega orožja, zato je petkrat zgrešil cilj. Piat¹⁹⁹ je nato vzel v roke drugi merilec, ki je šele z drugo mino zadel in prednja stena bunkerja se je razcvetela, jurišniki pa so zasedli bunker. Drugače je potekala situacija, kjer je bilo težišče napada vzdolž kolovoza, ki od ceste vodi proti Zverincu. Tam sta bila v obrambi bunkerja št. 8. in 9, med katerima so stale hiše, v njih pa si je sovražnik uredil obrambo. Drugemu bataljonu se je po dvournem težavnem boju vseeno uspelo prebiti do južnega roba Trnovega s tem ko je zavzel vse hiše med bunkerjema št. 8 in 9. Na južnem delu pa je olajšal napad 1. bataljona z vzhoda.²⁰⁰

Situacija na bojiščih je bila takšna: vod 3. bataljona je poskušal zavzeti hiše zahodno od cerkve in bunker št. 12, ki je bil pri glavni cesti na zahodnem dohodu na Trnovo. S temi poskusi je prekinil in se skoncentriral na budno opazovanje zahodnega izhoda iz postojanke in pomoč levemu krilu 2. bataljona, ki je imel nalogo preprečiti umik sovražnikove posadke proti Ravnici. Boji so potekali v težkih vremenskih razmerah, v globokem snegu in mrazu.²⁰¹

V teh bojih je padlo devet kosovelovcev, ranjencev je bilo dvajset, deset borcev pa je dobilo ozeblino in so jih morali odpeljati v premično bolnišnico XXX. divizije. Štab je zato

¹⁹⁷ Isaković, Kosovelova brigada, str. 566.

¹⁹⁸ Prav tam, str. 567.

¹⁹⁹ Projektor, Infantry, Anti Tank (PIAT) je bila britanska vrsta Anti-tank orožja, ki so ga razvili med 2. svetovno vojno.

²⁰⁰ Isaković, Kosovelova brigada, str. 569.

²⁰¹ Prav tam, str. 570.

napad prekinil in z njim nadaljeval naslednji dan. Ob pol petih zjutraj so se borci začeli pripravljati na napad, 2. bataljon je takoj ugotovil, da so nasprotnikove sile ponoči spet zasedle hiše med bunkerjema št. 8. in 9. Prvi bataljon se je pred začetkom napada priplazil s piatom do bunkerja št. 7. Ob 5. uri zjutraj se je začel napad in merilec je s piatom uničil bunker št. 7, bataljon je zasedel bunker, vendar ne za dolgo, saj ga je skupina sovražnih vojakov prisilila k umiku na začetne položaje. Tudi ta napad je spodletel, kajti sovražnik je bil dobro pripravljen na vse premike partizanov.²⁰² Napad se je ponovno pričel ob 8. uri. Jurišna skupina 1. bataljona se je začela neopazno približevati k bunkerjema št. 7. in 8 in bližini hiš ter prebila zunanjo obrambno črto. Ko so »masovci« zapazili, so pričakovali takojšnjo pomoč nemških zaveznikov. Druga jurišna skupina je prišla na pomoč prvi in se je do poldneva prebila do prvih hiš. Obe jurišni skupini dlje nista mogli, saj se je sovražnik upiral. Vse hiše so bile trdno grajene, zato so vzdržale eksplozije ročnih bomb. Najti so morali drugo rešitev, kako zavzeti hiše. Domislili so se, da bodo poskusili zavzeti hiše s plastičnim razstrelivom.²⁰³ Plastiko so najprej zmeččali v topli vodi, nato so iz dveh do treh kilogramov razstreliva oblikovali bombe, v katere so vgradili detonatorje in vžigalno vrvico. S tem načinom je bila kmalu zavzeta sosednja hiša. Ob 13. uri popoldan sta obe jurišni skupini začeli skupaj napadati poslopja, sovražnik pa se je umaknil iz bunkerja št. 6. in 7. Vzhodni del vasi je obvladoval že skoraj celotni 1. bataljon. Drugemu bataljonu je v drugič uspelo zasesti hiše med bunkerjema št. 8. in 9. V boj je prišla nato še brigadna rezerva, 3. bataljon, kateri se je začel približevati bunkerju št. 12, ki je stal zahodno od vasi. Okrog 16. ure popoldan je 1. bataljon prodril do križišča cest Trnovo – Nemci – Rijavci.²⁰⁴ Posadka bunkerja št. 4 se je ob pomoči bunkerja št. 3 umaknila v Fonovo gostilno.²⁰⁵ Tretji bataljon je krenil v boj s severne strani, vendar se je moral umakniti na začetne položaje, saj je prišlo do močnega ognja iz bunkerjev št. 3 in 4. Drugi bataljon je uničil posadko bunkerja št. 9 in 8, nato pa je ob pomoči partopa zavzemal poslopja ter se združil z levim krilom 1. bataljona. Partizanom je šlo v bitki na bolje, med 20 in 21. uro je bila sovražnikova posadka že precej oslABLJENA ter je zapustila vse zunanje bunkerje.²⁰⁶ V tej noči so na Trnovem gorela številna poslopja, napad za uničenje sovražnikovih postojank pa je prehajal v zaključno fazo. Ko so »masovci« zapustili bunkerje št. 12, 2, 3, in 4, se je začel tudi 3. bataljon približevati proti hišam v severozahodnem delu

²⁰² Isaković, Kosovelova brigada, str. 572.

²⁰³ Prav tam, str. 573.

²⁰⁴ Prav tam, str. 575.

²⁰⁵ Prav tam, str. 576.

²⁰⁶ Prav tam, str. 577.

Trnovega.²⁰⁷ Tretji bataljon je zavzel županovo hišo, v kateri je bil sedež in hkrati poveljniško mesto komandanta bataljona Fulmine. »Masovci« so se zatekli v središče vasi, v župnišče, šolo, občino in gostilno. Trije bataljoni pa so se postavili okoli teh stavb. Prišlo je do boja za središče vasi. Ob 2. uri zjutraj 21. januarja je od bataljona Fulmine ostala le še dobra četrtnina moštva. Nekateri so bili ujeti, drugi so umrli v bunkerjih in v vaških hišah po Trnovem. Ostanek bataljona Fulmine se je zbral v zaključeni skupini hiš jugovzhodno od cerkve.²⁰⁸ V tem času pa je v štab divizije prišla slaba novica, namreč »esesovci« – 3. bataljon 10. SS policijskega polka so čez Vitovlje uspeli prodreti na kilometer in pol jugozahodno od Krnice, kjer so se tudi zasidrali. To se je zgodilo zaradi tega, ker se je glavnina bataljona zaradi močne burje skrivala v oddaljenem zaledju, namesto na obrambnih položajih.²⁰⁹ Tretji bataljon je takoj prekinil napad na Trnovo in se podal proti Krnici, kjer naj bi preprečil nemški prodor proti Trnovemu, dokler ne bo prišla na pomoč divizijska rezerva, bataljon 17. brigade. Okrog 6. ure zjutraj so »esesovci« dosegli vas Rijavce, prej pa razbili vse partizanske enote, ki so branile prodor proti Trnovemu.²¹⁰ Medtem sta 1. in 2. bataljon zavzemala poslopja na Trnovem in se borila z ostankom bataljona Fulmine. Nemci so se neustrašno približevali Trnovemu, mimo pokopališča se je proti Voglarjem vlekla kolona 1. bataljona in drugih, ki so bili otovorjeni z zaplenjenim orožjem in ranjenci. Drugi bataljon pa je hitel proti hribu severozahodno od Trnovega. Opoldne se je pri Nemcih zbrala Kosovelova brigada in ko je ta izvedela, da so se Nemci umaknili iz Trnovega proti Gorici, je odšla na Trnovo. Tam se je srečala z Gradnikovo brigado.²¹¹ Naslednji dan so borci zbirali padle za pogreb, ki je bil naslednjega dne 23. januarja dopoldne.²¹² Pred odprtimi grobovi je imel tudi govor politični komisar brigade. Pred tem je Kosovelova brigada dosegala uspehe tudi v obdobju september – december 1944 in so jo s tem postavili na prvo mesto v IX. korpusu. V dneh od 18. do 21. januarja 1945 pa je imela skupno 18 padlih in 28 hudo in lažje ranjenih. Borci so bataljon Fulmine, ki je utrpel 204 mrtvih in 7 ranjenih popolnoma potolkli. Ob tem pa je bilo zaplenjeno veliko orožja, municije, vojaške opreme ter ubitih 5 oficirjev in 20 podoficirjev.²¹³

Trnovska vojaška akcija je bila zelo pomembna, saj je podrla nemške načrte, da bi zavarovali komunikacije po dolini reke Soče in prek Vipavske doline. Zavzetje Trnovega je pomenilo velik vojaško-politični uspeh, ampak pot, ki je vodila v Vipavsko dolino ni bila

²⁰⁷ Isakovič, Kosovelova brigada, str. 579.

²⁰⁸ Prav tam, str. 580.

²⁰⁹ Prav tam.

²¹⁰ Prav tam, str. 581.

²¹¹ Prav tam, str. 584.

²¹² Prav tam, str. 585.

²¹³ Prav tam, str. 585-586.

prosta, saj so komunikacijo Gorica – Ajdovščina čuvale nasprotnikove sile. Preskrba XXX. divizije še vedno ni bila v celoti možna.²¹⁴

Na območju Ravnice pri Trnovem vse do Čavna je vlogo zaščite prevzela Kosovelova brigada. Dne 26. januarja je prišlo tudi do manjšega boja, ko so iz Grgarja sovražniki prodrli proti Zavrhu in Podgozdu, vendar jih je kmalu Gradnikova brigada prisilila k umiku. Prvi bataljon Kosovelove brigade je zasedel območje zahodno od Trnovega, 2. bataljon južni rob Trnovskega gozda, 3. bataljon je bil v rezervi Globoko – Volčiči. Gradnikovi brigadi je bilo tedaj ukazano naj se umakne s področij Zavrh – Podgozd – Voglarji v Vipavsko dolino in zahodni Kras. Na celotni Trnovski planoti pa so ostale zgolj 2. in 3. bataljon bazoviške brigade, 20. brigada z bataljonom Mazzini na Čavnu ter Kosovelova Brigada blizu Trnovega. Za Kosovelovo pa so se pisali težki časi, saj je morala uporabiti za zaščito skoraj tretjino svojih vojakov. Vsako noč so borci Kosovelove brigade hodili s praznimi nahrbtniki v vasi na južnem robu Trnovskega gozda po hrano in druge potrebščine.²¹⁵

Dne 1. februarja 1945 je 3. bataljon 15. SS policijskega polka začel prodor na osvobojeno ozemlje, udaril je proti Trnovemu. Postavil je zasedo pred Sedovcem, med Fobco in Podgozdom. Pri Sedovcu so ujeli patroljo 1. bataljona, v kateri so bili trije mladi neizkušeni partizani. Ko so zato partizani izvedeli, so zahodne dostope k Trnovemu zavarovali 1. bataljon, 2. bataljon je branil cesto proti Ravnici in nad Šmihelom, 3. bataljon pa je bil nastavljen s svojo četo pri Krnici. Nasprotnikove sile so 1. bataljon napadle okrog 5.30 ure zjutraj, toda kosovelovci so jih zaustavili. Sovražniki so nato počakali, da se je zdanilo in nadaljevali z napadom, vendar so spoznali, da ne bo mogoče na enostaven način pokončiti partizanskih enot, zato so poslali novo kolono proti Zavrhu in Podgozdu. Tej koloni je uspelo prodreti čez Podgozd k Cvetrežu in Voglarjem. Trnovo je bilo sicer v rokah nasprotnika, vendar so poskus, da bi sovražnik iz Cvetreža prodril na cesto Trnovo – Nemci, preprečili borci 1. bataljona. Ko je štab brigade zvečer opazil, da se nasprotnikove sile zbirajo v Trnovem je ukazal 1. in 2. bataljonu naj izvršita protinapad.²¹⁶

Boj 1. februarja 1945 okoli Trnovega se je izkazal za začetek najtežavnejšega vojnega obdobja. Nemški višji štabi so se začeli zanimati za zaščito komunikacije Gorica – Ajdovščina – Postojna, saj so v tej smeri v zimskih mesecih usmerjali moštvo in blago. S tem so si hoteli pridobiti kontrolo nad Trnovsko planoto. Enote XXX. divizije so imele namen potisniti na sever. Za doseg tega cilja so zasnovali novo dolgotrajno operacijo, imenovano

²¹⁴ Isaković, Kosovelova brigada, str. 588-589.

²¹⁵ Prav tam, str. 589-590.

²¹⁶ Prav tam, str. 591-592.

»Rübezhal«, ki je obsegala dve akciji: 10. SS policijski polk naj bi 7. februarja 1945 z večdnevno akcijo odvezel na ozemlju Ajdovščina – Otlica – Predmeja – Trnovo baze za preskrbovanje in jih bojno onesposobil ter popolnoma očistil to komunikacijo. 10. SS policijskemu polku so za okrepitev dodelili 3. bataljon 15. SS policijskega polka, strelski vod za posebne akcije, 705. bataljon za zaščito, službene pse iz Vidma, del 182. gorske policijske čete in oddelek 1. slovenskega domobranskega polka. Z vsem tem so bili pripravljene uničiti partizane na tem prostoru.²¹⁷

Pred začetkom ofenzive je 5. februarja 1945 prišlo do manjšega napada, da bi nasprotnik ugotovil razporeditev in zaščito partizanskih enot, zlasti pa ujel kakšnega partizana, ki bi jim izdal sveže podatke.²¹⁸ Partizani so napad, ki je bil zahodno od vasi Trnovo, uspešno kljubovali in prisilili nasprotnike k umiku. Do začetka glavne operacije »Rübezhal« je prišlo 7. februarja 1945, ko je iz Grgarja krenil 3. bataljon 15. SS policijskega polka proti Podgozdu čez Zagorje. Prvi bataljon 10. SS policijskega polka, vod za posebne akcije 705. zaščitnega bataljona in oddelek službenih psov pa je krenil naravnost iz Ravnice prek Sedovca proti Trnovemu.²¹⁹ Iz Vipavske doline pa sta krenili še dve bojni skupini. Vse te štiri nasprotnikove bojne skupine so udarile po Kosovelovi brigadi. Čete 1. in 2. bataljona so uspešno branile prodiranje iz Vipavske doline. Prvi bataljon, ki je branil fronto od Črnovnika do zahodnih Voglarjev pa je bil v težavah, saj mu ni uspelo ubraniti petkrat močnejšega sovražnika. Borci italijanskega bataljona Mazzini, ki so bili na strani partizanov, so zaustavili sovražnika, ki je prodiral iz Ravnice. Eni izmed sovražnikovih skupin pa je uspelo se prebiti iz Podgozda, 1. bataljon pa se je zbiral pri Voglarjih. Kmalu je prišlo do neorganiziranega umika bataljona. Med tem pa se je dogodila tudi nesreča povezana z oddelki psov, kateri so napadli brigadnega operativnega poročnika Miloša Karadžića. Skupina iz bataljona Mazzini se je dogodka prestrašila, psi so namreč napadli poročnika in namesto, da bi enota posegla v boj, se je začela umikati, da bi se rešila.²²⁰ S tem, ko so sovražne sile dosegle Trnovo in Podgozd, so stopile v napad. Zvečer je sovražniku uspelo zavzeti Lokve.²²¹ Glavnina bojne skupine sovražnika je iz Trnovega prodirala proti Volčičem in k Nemcem, nekaj pa proti Rijavcem. Zbrani oddelek bataljona Mazzini in prvi bataljon sta branila prodor do Male lazne, 3. bataljon pa je čuval prehod sovražnika iz Vitovelj na Krnico. Ko se je delal mrak je

²¹⁷ Isaković, Kosovelova brigada, str. 593.

²¹⁸ Prav tam, str. 594.

²¹⁹ Prav tam, str. 595.

²²⁰ Prav tam, str. 598.

²²¹ Prav tam, str. 599.

sovražnik dosegel črto Rijavci – Nemci – Lokve.²²² Kosovelova brigada pa je zasedla čez noč črto Lokve – Mala lazna – Krnica in s tem je hotela preprečiti sovražnikov prodor vse do Predmeje, Male rupe in Lazne. Bataljon Mazzini pa je imel nalogo obvarovati višine vzhodno od Lokvi na obeh straneh gozdne poti Lokve – Lazna. Četa 1. bataljona je zasedla Poncalo, da bi branila prodor Nemcev na Malo lazno. Glavnina 1. bataljona je imela svojo obrambo pri križišču Lokve – Mala lazne – Nemci. Tretji bataljon je bil na pobočjih Jenčerije in je preprečeval prodor proti Krnici. Drugi bataljon je ostal pri Mali lazni kot rezerva. Sledil je silovit boj, da bi dosegli konec operacije »Rübezahl« že 11. februarja 1945. Ti cilji pa niso bili doseženi. Sovražnik je v teh bojih prodril na Lokve in celo do Srednjega Lokovca, od koder se je tudi umaknil. Iz Lokvi se je v naslednjih dneh umaknil v Trnovo, iz srednjega Lokovca pa v Grgar.²²³ Operacije še ni bilo konec. Dne 14. februarja je krenil sovražnik iz Trnovega proti Nemcem. V naslednjih dneh so sovražnikovi oddelki zasedli večji del Trnovske planote in iskali skrivna skladišča, partizanske bolnišnice, streliva in zamaskirane topove. Sovražnik je vedel, da večji del tega skrivajo nekje na Velikem Goljaku, kjer je bil partizanski tabor.²²⁴ Na koncu operacije je nasprotnim silam uspelo potisniti XXX. divizijo s Trnovske planote.²²⁵

Vse enote X. MAS so zapustile Julijsko krajino do 10. februarja 1945. V drugi polovici leta 1945 so ljudje bežali iz vasi Trnovo kot begunci, saj jih je pestila vojna in beda. Vas je bila v celoti porušena.²²⁶

8.4 Opis vojnih zločinov v Voglarjih med letoma 1943 in 1945

Dne 26. septembra 1943 so Nemci prvič prišli v vas Voglarji in ubili tri mladeniče, ljudi so oropali za veliko blaga. Ukradli so ure, obleke in drugo lastnino. Od meseca oktobra 1943 so redno prihajali v vas in vedno povzročali veliko škode ter zločine nad civilnim prebivalstvom. Ropali in uničevali so vse, kar jim je prišlo pod roke. V spomin domačinov se je zaradi grozot še posebej zapisal 3. oktober 1943²²⁷, ko so umorili kar tri može in enega fanta, za katere so bili mnenja, da sodelujejo s partizani. Dne 17. januarja 1944 so SS-ovci zažgali hišo s hlevom veleposestnika Alojzija Ceja iz hišne številke 20. Pri Voglarjih so Nemci tedaj ostali 5 dni in ubili še dva nedolžna moža. Zopet so oropali živila in druge predmete. Tudi 25. januarja je bil grozen dan, saj so prišli SS-ovci iz Trnovega in umorili še

²²² Isaković, Kosovelova brigada, str. 600.

²²³ Prav tam, str. 604-605.

²²⁴ Prav tam, str. 607.

²²⁵ Prav tam, str. 634.

²²⁶ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 2.

²²⁷ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 1.

tri može. Dne 3. februarja so požgali hišo s hlevom Feliksu Plesničarju iz hišne številke 12. V hiši je zgorel celoten inventar, lastniku pa so odgnali tri goveda.²²⁸

Dne 6. januarja 1944 so pripadniki X. MAS požgali hlev posestnici Juštini Gorjup iz hišne številke 29. Zgorela je vsa krma v hlevu. Istega dne so požgali hišo s hlevom še Frideriku Pavlinu iz hišne številke 13.²²⁹

V mesecih marec in april 1944 so bili Nemci, vključno z enotami X. MAS nastaljeni na Trnovem in so vsak dan prihajali v vas, kjer so ropali in uničevali kmetije, terorizirali ljudi, vse dokler jih ni partizanska vojska 29. aprila 1945 izgnala.²³⁰

Na ozemlju vasi Voglarji so Nemci izvršili smrtne kazni zoper domačine, ker so se priključili OF. Nekateri domačini so sodelovali z okupatorjem.

Nemci so v Voglarjih usmrtili 11 oseb.²³¹ Rajmonda Vogriča, hišna številka 1, so zaklali 29. septembra 1943. Slavka Ceja, hišna številka 9, so ustrelili 30. septembra 1943. Dne 3. oktobra so ustrelili tri može: Milka Šušmelja, hišna številka 24, Petra Plesničarja, hišna številka 38, Leopolda Ceja, hišna številka 15. Ludvika Ceja, hišna številka 9, so ustrelili 31. oktobra 1943. Dne 17. januarja 1944 so ustrelili Friderika Ceja, hišna številka 27 in Rudolfa Ceja, hišna številka 19. Franc Plesničar, hišna številka 28, je bil mučen in ubit 25. januarja 1944. Stanislava Podgornika, hišna številka 23 in Filipa Pičulina, hišna številka 44, so ustrelili 25. januarja 1944. Žrtve okupatorja in domobrancev so bile večinoma ustreljene. Nekatere žrtve so umrle tudi zaradi mučenja. Partizane so mučili tako, da so jim na čelo narisali Davidovo zvezdo ter jim izkopalili oči.²³²

Poleg tega so bil iz vasi Voglarjev nekateri tudi aretirani. Aprila 1941²³³ so Italijani odpeljali tri može, ki so bili politično osumljeni v Forlì,²³⁴ kjer so bili zadržani 50 dni. Ti se niso strinjali z italijansko politiko, saj so bili proti fašizmu in zavedni Slovenci.²³⁵

Januarja 1943 pa so prisilno rekrutirali mladeniče rojene leta 1923. V mesecih marec in april istega leta so mladeniče, ki so bili letnik 1924-25 in 1926 odpeljali v kazenski bataljon (bataglione speciale). Iz vasi Voglarji je bilo odpeljanih v kazenski bataljon kar pet mladih fantov. Pobrli so tudi vse vojne obveznike od letnika 1900 do 1915. Nemci so to storili zato,

²²⁸ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 1.

²²⁹ Prav tam.

²³⁰ Prav tam.

²³¹ Prav tam.

²³² Prav tam.

²³³ Prav tam.

²³⁴ Gre se za mesto v pokrajini Emilija Romanija v Italiji. Je glavno mesto province Forlì-Cesena.

²³⁵ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 1.

da bi mladim fantom in možem onemogočili odhod v OF, zato so jih prisilno odpeljali v njihovo vojsko.²³⁶

8.5 Opis vojnih zločinov v Zavrhu od 15. januarja do maja 1945

Italijani niso izvršili v Zavrhu nobenega zločina. Nemci so prišli v Zavrh prvič 27. septembra 1943²³⁷, vendar niso naredili posebne škode. V začetku leta 1945 pa so iz enakih vzrokov, kot v Trnovem in Voglarjih, nemške enote začele s kazenskimi akcijami proti prebivalcem vasi. Dne 15. januarja 1944 so prišli v Zavrh SS-ovci in umorili Filipa Pičiulin, požgali so eno hišo ter dva hleva. Odgnali so dve govedi in nekatera poslopja požgali. Leopoldu Plesničarju iz hišne številke 52 so požgali hišo s hlevom, Antonu Plesničarju iz hišne številke 59 pa so požgali hlev z okrilom²³⁸, v hlevu mu je zgorelo okoli 70 kg sena. Dne 26. julija 1944 so prišli v vas in ostali tukaj do avgusta. V tem času so ropali vse kar so dobili. Iz Zavrha so odpeljali 1 govedo, 1 ovco in nad 100 kokoši. Na njivah so izkopal ves krompir in oropali vso hrano.²³⁹

Dne 9. oktobra 1944 so prišli v kraj Nemci in Poljaki, ki so ukradli še dve govedi, okrog 20 kokoši in druge premičnine. Podobno se je dogajalo še v zadnjih mesecih leta 1944. Decembra so prišli tudi »masovci«, ki so ropali po vasi. Februarja 1945 so prišli z Nemci še Kozaki in fašisti, ki so ravno tako ropali vse, kar so dobili na razpolago. Dne 15. aprila so usmrtili Emila Ceja iz hišne številke 46.²⁴⁰

Nemci so aretirali tudi nekaj oseb iz tega kraja. Marija Plesničar, hišna številka 53, je bila aretirana dne 10. junija 1944 in odpeljana v Nemčijo, kjer je bila do 13. junija 1945. Stanko Persič, hišna številka 58 je bil aretiran 25. decembra in zaprt v Gorici do 1. maja 1945. Dne 25. marca 1945 so bili aretirani in zaprti do 1. maja 1945 naslednji domačini: Cvetka Madin, hišna številka 61, Milka Madin, hišna številka 61, Vilma Madin, hišna številka 61, Karmela Madin, hišna številka 61, Elica Mrak, hišna številka 57, Marija Plesničar, hišna številka 55 in Štefanja Plesničar, hišna številka 59. Aretirani so bili zaradi sodelovanja s partizani.²⁴¹

²³⁶ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 1.

²³⁷ Prav tam.

²³⁸ Prostor, ki podoben nekakšni lopi, kjer so shranjevali vozove in odvečne predmete. V tem prostoru so navadno kuhali hrano za prašiče.

²³⁹ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 1.

²⁴⁰ Prav tam.

²⁴¹ Prav tam.

Dne 24. marca 1945 so SS-ovci požgali tri hiše. Frančiški Kolanec, hišna številka 67 so požgali hišo s hlevom. Viktoriji Vogrič, hišna številka 62 so požgali hišo. Ivanu Madonu, hišna številka 61 pa so požgali hlev.²⁴²

Dne 25. marca 1945 so Nemci požgali Antonu Plesničarju, hišna številka 59 hišo, Viktoriji Vogrič, hišna številka 58 pa hišo s hlevom. Juštini Peršič, hišna številka 57 so požgali hlev in svinjak. Francu Mraku, hišna številka 55 in Rudolfu Plesničarju, hišna številka 53 so požgali hišo s hlevom. Ivanu Madonu, hišna številka 61 so požgali hišo.²⁴³

Ob vsem tem pa so tudi ropali; Francu Mraku so odpeljali eno govedo in ostalim posestnikom veliko blaga. Prebivalci so se izselili in se naseli v sosednje vasi. Nekateri so odšli kot begunci v Lokovec in Trebušo.²⁴⁴

8.6 Spomenik in grobnica na Kobilniku pri Trnovem

Dne 14. septembra 1958 je bila zgrajena grobnica z arhitektonskim spomenikom na Kobilniku. V njej je pokopanih 256 posmrtnih ostankov padlih borcev IX. korpusa. Padlim borcem so po načrtih Eda Ravnikarja postavili kamnit spomenik.²⁴⁵ Spomenik sicer ni bil dokončan, zato je Občinski zbor ZZB NOV Nova Gorica več let skrbel za ureditev spomenika in Kobilnika. Nad spominskim parkom je leta 1975 prevzel pokroviteljstvo občinski sindikalni svet Nova Gorica. S pomočjo Zavoda za spomeniško varstvo je dipl. ing.arh. Izidor Simčič spomeniški kompleks na hribu Kobilnik površinsko razširil. Dne 12. februarja 1982 je bil ustanovljen odbor za ureditev spomenika in celotnega kompleksa na Trnovem. Idejo o izgledu spominskega parka sta podala dip. Ing. arh. Darjo Humar in akademski kipar Negovan Nemec.²⁴⁶

Spominski park je bil zasnovan tako, da makadamska pot pripelje do vznožja spomenika, kjer je osrednji spominski prostor, zgrajen v obliki amfiteatra. Pred vhodom stoji spominsko znamenje, poleg njega pa tabla z napisom: »*Ogenj miru in ljubezni prižgan 27.8.2005*«. Naprej sledijo doprsni kipi narodnih herojev in komandantov. Na kamnitem zidu je vklesano posvetilo pesnika Cirila Zlobca vsem padlim borcem. Na 83 granitnih ploščah, ki imajo različne dimenzije, so vklesana imena 2345 padlih borcev NOVJ in žrtev fašističnega nasilja iz občine Nova Gorica. Vsi so umrli med letoma 1941 in 1945. Dalje vodi pot do

²⁴² PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 1.

²⁴³ Prav tam.

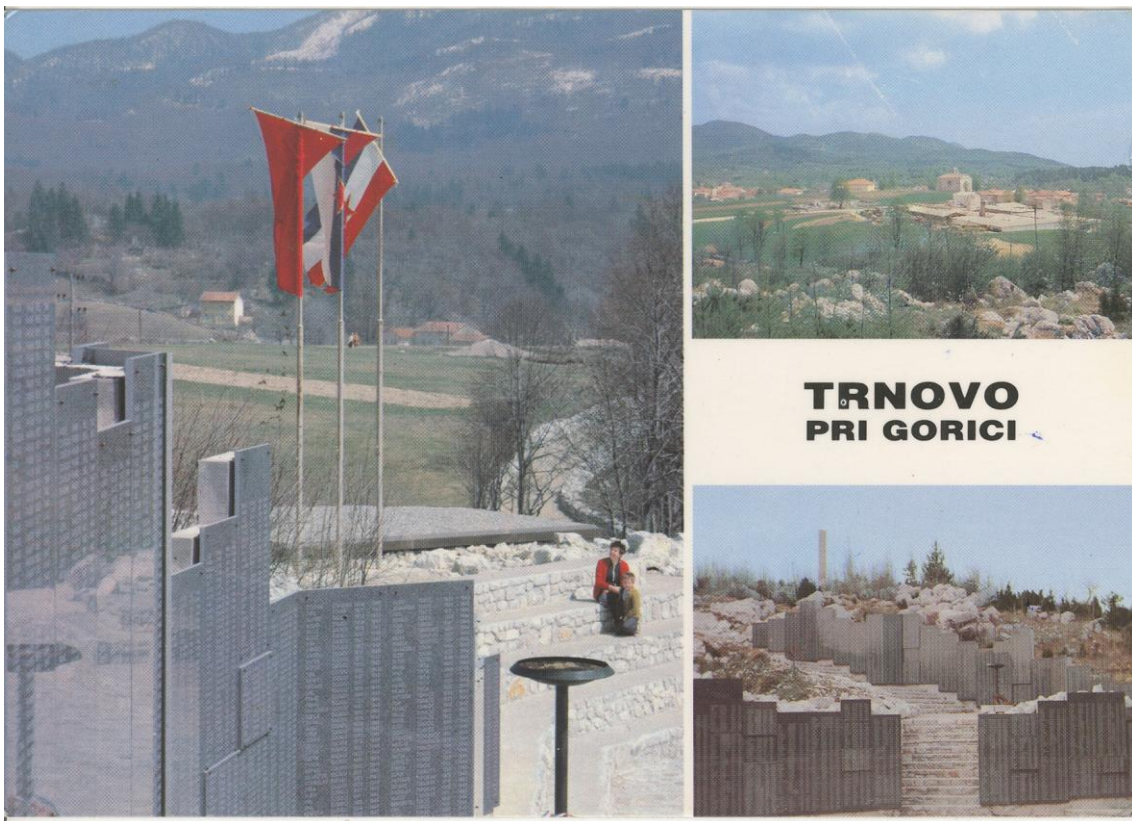
²⁴⁴ Prav tam.

²⁴⁵ Šušmelj, Spomenik padlim borcem NOVJ in žrtvam fašističnega nasilja 1941-1945 iz občine Nova Gorica, str. 5.

²⁴⁶ Prav tam, str. 6.

grobnice, ki stoji na hribu. V njej so pokopani borci IX. korpusa, od katerih je znanih le 170 borcev, 86 pa jih ostaja neznanih. Ob grobnici stoji tudi kamnit spomenik.²⁴⁷

Eden pomembnih spomenikov je tudi spomenik padlim borcem 30. in 31. divizije, ki so padli med 19. in 21. januarjem 1945.²⁴⁸ Spomenik stoji sredi vasi nad cesto ter je bil postavljen 22. julija 1951.²⁴⁹ Pred zadružnim domom je 26. maja 1979 v spomin na to borbo odbor 19. brigade Srečka Kosovela skupaj z DPO in KS Trnovo postavil spominsko ploščo. Enako je storil istega dne tudi odbor Artilerije IX. korpusa, ki je na hišni številki 49 odkril spominsko ploščo 8 artilerijcem, ki so takrat 2. oktobra 1944 izgubili življenje.²⁵⁰

Slika 5: Trnovo pri Gorici. Spominski park NOB na Kobilniku, 1985
(PANG 667, Zbirka razglednic krajev, Trnovo)

²⁴⁷ Šušmelj, Spomenik padlim borcem NOVJ in žrtvam fašističnega nasilja 1941-1945 iz občine Nova Gorica, str. 9.

²⁴⁸ Prav tam, str. 147.

²⁴⁹ Prav tam.

²⁵⁰ Prav tam.

9 LETA PO VOJNI IN ŽIVLJENJE VAŠČANOV OBEH VASI IN OKOLICE

Zanimiv podatek o razvoju kraja je, da je bilo že v letu 1939 šest radio naročnikov, od tega trije gostilničarji, ena šola, en župnik in en kmet. V letu 1946 se je radia posluževal le en kmet. Leta 1947 sta bila na radio naročena en kmet in šola, kar priča o izjemni naprednosti vaščanov. V letu 1948 pa so bili naročniki radia en kmet, ena šola in ena sindikalna podjetnica.²⁵¹ Od osvoboditve je delovalo v vasi Trnovo tudi prosvetno društvo »Jelka«.²⁵²

9.1 Leto 1946

Vojna je življenje v vasi Trnovo temeljito spremenila. Vas je bila požgana in porušena. Po koncu vojne se je začela obnova vasi in življenja na njej. Življenje se je umirilo in se počasi postavljalo na stare tirnice. Tudi Trnovo je zajel duh socialistične ureditve. V vasi so začeli sklicevati redne seje Krajevnega narodnoosvobodilnega odbora Trnovo, na katerih so bili prisotni člani K.N.O.O, referent za socialno skrbstvo, referent za obnovo, statistični referent, gospodarski referent, finančni referent in prosvetni referent, kmetijski referent, referent za promet in obrt ter referent za zdravstvo.²⁵³ Vsi delujoči so si predvsem prizadevali za boljše razmere.

V obeh krajih, pri Voglarjih in v Trnovem so bile gostilne. Pri Voglarjih so bile že v začetku leta 1946 kar tri gostilne²⁵⁴, in sicer so bile to po pripovedovanju gostilna »pri Bajti«, gostilna »na Koncu« in gostilna »pri Naceti«. Na tretji redni seji K.N.O.O 26. januarja 1946 so bili mnenja, da so tri gostilne za tako majhen kraj preveč, ampak so vse tri zaradi obrtnih pooblastil ostale. V Trnovem sta bili dve gostilni, in sicer gostilna »pri Ovčarju«, ki je delovala že pred vojno in gostilna »Krajevna«. Gostilni sta obratovali brez vsakršnega dovoljenja oziroma pooblastila, zato so na redni seji K.N.O.O določili, da morajo 28. januarja 1946 gostilne zapreti. Kasneje so izdali trem gostilnam na Trnovem obrtna dovoljenja. V gostilne in druge lokale je bil prepovedan vstop otrokom mlajšim od 16 let. Naslednje leto pa je prišlo do spremembe in so lahko hodile v gostilno osebe starejše od 14 let.²⁵⁵ V letu 1946 je na vas prihajal tudi okrajni zdravnik, vendar ne redno. V letu 1946 je bilo v Trnovem tudi

²⁵¹ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 6.

²⁵² Šušmelj, Spomenik padlim borcem NOVJ in žrtvam fašističnega nasilja 1941-1945 iz občine Nova Gorica, str. 146.

²⁵³ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 1.

²⁵⁴ Prav tam.

²⁵⁵ Prav tam.

mного vojske, ki je imela mnogo vojaških vaj po njivah in travnikih. Vojska je povzročala škodo, ko je kopala jarke in zaklonišča po travnikih. V vasi je primanjkovalo pitne vode.²⁵⁶

Na šesti redni seji K.N.O.O marca 1946 so sklenili, da bodo preuredili občinsko hišo, in sicer dve sobi za odbor in eno sobo za šolo.²⁵⁷

Po končani vojni je država začela skrbeti za najbolj ubožne družine, nekatere posameznike je vključila na seznam in jim potem tudi ustrezno pomagala. Med njimi so bili socialno šibki, drugim so v vojni padli najbližji sorodniki, bili so žrtve fašističnega terorja ter vojne vdove in njihovi otroci. Socialno skrbstvo je razdeljevalo obleke, suknjiče in različno blago, ki so ga potrebovali vsak dan ter hrano. Za lažje organizirano razdeljevanje so sestavili sezname. Posameznikom so dodelili tudi mesečne podpore.²⁵⁸

Za obnovo celotne vasi po vojni so potrebovali veliko gradbenega materiala: strešne opeke, cementa, stekla, žebeljev, okovja za okna in okovja za vrata.²⁵⁹

Leta 1946 je bila podpisana pogodba o najemu lokala za šolo pri Voglarjih, ki se je nahajal pri Voglarjih, hišna številka 48; lastnik tega lokala pa je bil Alojzij Cej.²⁶⁰

Istega leta se je odbor odločil, da bo izročil prodajalno tobaka in tobačnih izdelkov pri Voglarjih in izdal obrtno dovoljenje za to prodajalno Juštini Šušmelj iz Voglarjev, hišna številka 24. Prodajalna tobaka in tobačnih izdelkov je bila tudi v Trnovem, njen lastnik je bil Leopold Podgornik iz Trnovega, hišna številka 41. Sicer pa je bila v Trnovem tudi mesnica, katere lastnik je bil Alojz Rijavec s Trnovega 31.²⁶¹

Leta 1946 je bil narejen seznam župnij. Župni urad je bil pri Francu Rijavcu, hišna številka 17. V to župnijo so spadali Trnovo, Nemci, Voglarji, Zavrh in Krnica. Župnik je bil Krištof Tomšič.²⁶²

V tem letu je bilo naslovljenih mnogo pobud in predlogov za ustanovitev zadruga in postavitev žage. Delovala sta tudi »Prosvetni dom« in »Prosvetno društvo«.²⁶³

9.2 Leto 1947

V tem letu je na Trnovem začela obratovati žaga. Uredili so zdravstveno oskrbo, saj je zdravnik obiskoval okraj Trnovo vsak petek ob 12. uri, uredili so tudi ambulatno sobo.²⁶⁴ V

²⁵⁶ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 1.

²⁵⁷ Prav tam.

²⁵⁸ Prav tam.

²⁵⁹ Prav tam.

²⁶⁰ Prav tam.

²⁶¹ Prav tam.

²⁶² Prav tam.

²⁶³ Prav tam.

²⁶⁴ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 2.

ambulanti je večkrat primanjkovalo najnujnejših zdravil in obvezil. Moški so se pritoževali zaradi pomanjkanja tobaka, saj ga je velike količine odneslo vojaštvo. Mladinska organizacija je v tem letu poročala, da se Kulturni dom na Trnovem, ki so ga v prejšnjih letih obnovili, zanemarja, za kar so krivili Prosvetno društvo.²⁶⁵ Veliko govora je bilo tudi zoper to, da bi se v vasi postavilo Krajevno gostilno. Na vaškem zboru 4. avgusta 1947, so izvolili poslovodjo krajevne gostilne Jožefa Rijavca iz Trnovega 84. Gostilni so naredili ime »Proleter«. Krajevno gostilno so odprli 14. avgusta 1947. Gostilna »KLO« se je registrirala 8. avgusta 1947 kot državno gospodarsko podjetje. Sedež te gostilne je bilo Trnovo številka 35.²⁶⁶

Na sploh je povojna obnova vasi potekala dobro, primanjkovalo je le zidarjev in stavbenega lesa. Ustanovljena je bila Menza obnovitvene zadruga, kjer se je prehranjevalo 28 delavcev. Skupno je bilo pri zadrugi zaposlenih preko 100 delavcev.²⁶⁷

V okraju Trnovo ni bilo mogoče organizirati oddaje mleka in masla, saj so imeli v delokrogu kmetovalci po večini eno ali dve kravi. Ti pa so mleko oddajali tistim, ki niso imeli goveda. V tem letu so čevljarji predlagali ustanovitev čevljarске zadruga. Tega leta so tudi podaljšali cesto za promet do Trnovega, in sicer je začela veljati od 6. oktobra 1947 dalje na relaciji Gorica – Trnovo, oziroma Trnovo – Grgar. Istočasno z uvedbo »Dapsovih« avtobusov na progi Čepovan – Grgar – Solkan – Gorica, je bila ukinjena poštna zveza na isti progi. Avtobusi so od oktobra 1947 vozili po novi progi, v katero pa Trnovo ni bilo vključeno, zato je bilo potrebno, da se preskrbi redna poštna zveza na novo vpeljšano cestno linijo. Poštna direkcija v Ljubljani je predlagala, da bi to zvezo dnevno opravljal voznik, ki naj bi vozil pošto od Trnovega do Grgarja, kjer bi predajal in prejemal vso pošto za Trnovo. V primeru, da Krajevni ljudski odbor Trnovo ne bi mogel priskrbeti prevoznega sredstva za pošto, bi bila primorana poštna direkcija pošto tudi začasno ukiniti. K sreči do tega ni prišlo, saj je bila uvedena poštna zveza.²⁶⁸

Za gospodarski razvoj vasi je bil zelo pomemben Trnovski gozd. Gozd je bil uničen že med italijansko okupacijo, k dodatnemu uničenju so pripomogli tudi prebivalci vasi Voglarji, saj so nedopustno sekali v gozdu vaške skupnosti. Prebivalstvo je tedaj sekalo mlade kulture, ki so bile v najboljši rasti. Temu je nasprotoval Odsek za Kmetijstvo in gozdarstvo, ki je zoper te sečnje ukazal nadzor Krajevnega ljudskega odbora z gozdarskimi svetniki.²⁶⁹

²⁶⁵ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 2.

²⁶⁶ Prav tam.

²⁶⁷ Prav tam.

²⁶⁸ Prav tam.

²⁶⁹ Prav tam.

V obeh krajih so leta 1946 delovala različna podjetja:

	NAZIV PODJETJA	LASTNIK	KAJ JE PRODUCIRAL	ŠTEVILO ZAPOSLENIH	DNEVNI URNIK	DRUGI DOHODKI
1	Gostilna	Persič Olga	Prodaja vina	2	Od 7 do 23	Imel je od kmetije
2	Gostilna	Strosar Vincenc	Prodaja vina	2	Od 7 do 23	Imel je od kmetije
3	Gostilna	Rijavec Alojz	Prodaja vina	1	Od 7 do 23	Imel je od kmetije
4	Gostilna	Šušmelj Juština	Prodaja vina	1	Od 7 do 23	Ni imel
5	Mesnica	Rijavec Alojz	Prodaja mesa	1	Od 8 do 12 Od 14 do 18	Zasluzek je imel kot voznik
6	Žaga	Strosar Alojz	Izdelava desk	5	8 urni delovnik	Ni imel

Tabela 1: Podjetja iz leta 1946
(PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 2)

9.3 Leto 1948

V tem letu se je v odboru Trnovo oblikovala ideja o ustanovitvi šolske mlečne kuhinje in sicer zaradi slabega socialnega stanja v vasi in oddaljenost od šole, kamor so otroci dnevno zahajali. Šolska kuhinja je delovala v šolskih prostorih. Socialna zbornica Slovenije pa je pregledala socialno stanje vseh otrok in naredila seznam otrok. V teh kuhinjah so otroci dobili za malico mleko, kruh, kakav ter konzervirano meso.²⁷⁰

V tem letu je kulturno Prosvetno društvo delovalo s težavo, saj prebivalci niso kazali zanimanja za kulturno in prosvetno delo. Pri organizaciji proslav in prireditev ter drugih dejavnosti so sodelovali vedno isti ljudje. Prosvetno društvo je imelo knjižnico s 106 knjigami ter 83 političnimi brošurami, nato so ustanovili še knjižnico sindikalne podružnice gozdnih delavcev.²⁷¹ Knjige v knjižnici pa ljudi niso zanimale. Boljše je bilo s časopisjem, ki so ga vaščani redno prebirali, saj so imeli skupno takrat 118 naročnikov, in sicer je bilo 27 naročnikov Ljudske pravice, 23 naročnikov Slovenskega poročevalca, 21 naročnikov Mladine, 31 naročnikov Nove Gorice, 9 naročnikov Kmečkega glasu in 7 naročnikov Zadrugištva.²⁷² V vasi je prišlo tudi do pobude, da bi zgradili kulturni center Zadrugi dom,

²⁷⁰ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 3.

²⁷¹ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 9.

²⁷² Prav tam.

posebej pa dvorano, kjer bi lahko organizirali različne prireditve ter se izobraževali v duhu nove socialistične ureditve. Na šoli Trnovo nekaj mesecev ni potekal pouk, starši so se vedno pritoževali na KLO, da je nujno potrebno, da se preskrbi učitelja. KLO je bil v velikih težavah zaradi stanovanja in prehrane učiteljice.²⁷³

Iz območja KLO-ja Trnovo ni bilo mogoče poslati nobenega delavca za gradnjo Nove Gorice, saj so bili vsi zaposleni pri gozdnih delih in pri obnovi porušene vasi.²⁷⁴

9.4 Leto 1949

V tem letu je bilo na seji KLO-ja Trnovo veliko govora o vzpostavitvi avtobusne veze Solkan – Trnovo, saj so morali delavci, potniki in uslužbenci pešačiti vsak dan več kot 15 kilometrov. Vendar se ta želja ni uresničila, saj SAP Ajdovščina ni imel na razpolago prevoznega sredstva.²⁷⁵

Veliko je bilo tudi diskusij glede elektrifikacije za vasi Rijavci in Voglarji, kar je bilo del Petletnega načrta. Ti kraji naj bi se elektrificirali, in sicer s pomočjo prostovoljnega dela vaščanov. Tega leta je bila pri Voglarjih zgrajena kapnica (vodnjak), s čimer so rešili problem pomanjkanja vode.²⁷⁶

Nekateri kmetje so se tudi pogosto pritoževali nad načrtom obvezne reje živine, saj niso imeli denarja, da bi lahko živino nabavili po prostih cenah, ker jih je vsako leto prizadel visok davek. Kmetje se tudi niso strinjali z načrtom obvezne oddaje živine, kot razlog so navedli, da so bili kraji med vojno v celoti uničeni. Protestirali so tudi zaradi obvezne oddaje prašičev, saj niso imeli dovolj prostora, da bi redili več prašičev kot za svoje potrebe. Tako načrt obvezne oddaje ni bil uresničen.²⁷⁷

Na tem področju je bilo bolj slabo razvito kulturno prosvetno delo. Veliko truda in pozornosti je bilo namenjeno organiziranju Izobraževalnega tečaja z namenom pridobiti čim več mladine.²⁷⁸

9.5 Leto 1950

V začetku leta je bilo sklenjeno, da se postavi krajevna menza za stalne uslužbence LIP-a in gozdne uprave. Sklenjeno je bilo tudi, da s 1. februarjem 1950 kovaška mehanična in mizarska delavnica pridejo pod upravno vodstvo KLO Trnovo.²⁷⁹

²⁷³ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 9

²⁷⁴ Prav tam.

²⁷⁵ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 5.

²⁷⁶ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 6.

²⁷⁷ Prav tam.

²⁷⁸ Prav tam.

Na podlagi splošnega zakona o državnih gospodarskih podjetjih je KLO Trnovo na svoji seji 27. januarja sprejel odločbo o ustanovitvi krajevnega državnega gospodarskega podjetja v Trnovem pod imenom Krajevno mizarско mehanično podjetje Trnovo. Operativni upravni voditelj je bil KLO Trnovo. V podjetju so izdelovali pohištvo, delovalo je stavbeno mizarstvo, izdelovali so štedilnike, splošna kovaška dela in razne usluge (storitve). Sedež podjetja pa je bil na Trnovem. Za upravnika podjetja so imenovali Alojzija Strosarja. Podjetje je imelo na začetku zaposlenih 18 ljudi, od tega 6 mizarjev, 2 kovača, 7 učencev, šoferja, knjigovodkinjo in upravnika.²⁸⁰

Veliko problemov je na Trnovem povzročala oddaljenost od mesta in trgovin s prehrano. Tamkajšnji problem bi lahko rešili le, če bi v vas in bližnjo okolico prihajala potujoča trgovina in bi s tem olajšali oskrbovanje ljudi, ki niso prejeli industrijskih nakazilnic.²⁸¹

Podjetja, ki so delovala v začetku 50-ih let na Trnovem:

	NAZIV PODJETJA	ZNAČAJ PODJETJA	SEKTOR LASTNIŠTVA	SEDEŽ	VRSTA DEJAVNOSTI	ŠTEVILO DELAVCEV	ŠTEVILO USLUŽBENCEV
1	Gozdna uprava		državni	Trnovo	Pogozdno čiščenje in nega gozdov	16	3
2	LIP Podružnica		državni	Trnovo	Lesna proizvodnja	140	19
3	KZ Trnovo	zadružno	zadružni	Trnovo	Zadružništvo in trgovina	4	3
4	Krajevno podjetje	lokalno	državni	Trnovo	Izdelava pohištva, štedilnikov, razno	18	2
5	Gozdni Magazin	republiško	državni	Trnovo	Trgovina	4	2
6	Okrajni Magazin	okrajno	državni	Trnovo	Trgovina	1	1

Tabela 2: Podjetja v letu 1950
(PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 7)

V tem letu je z delovanjem prenehala Krajevna menza Trnovo, saj je KLO ni mogel več vzdrževati. Zgradili pa so tudi nov prostor za Krajevno gostilno Trnovo, ob tem pa so

²⁷⁹ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 7.

²⁸⁰ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 7.

²⁸¹ Prav tam.

zamenjali tedanjega upravnika gostilne.²⁸² V tem letu je bila v teku elektrifikacija za območje Rijavcev, in sicer so bili postavljeni električni drogi.²⁸³

9.6 Leto 1951

To leto je 5. julija padla toča na področju vasi Trnovo – Rijavci v velikosti lešnikov in je trajala kar 36 minut. Povzročila je škodo na vseh kulturah: krompir 35 %, žitarice 80 %, zelenjava 90 %, fižol 90 %.²⁸⁴

V tem letu je bilo v teku delo za elektrifikacijo vasi Voglarji, potekala so obnovitvena dela osnovnih šol Voglarji in Trnovo.²⁸⁵

Tega leta so ukinili zakupno gostilno Antona Vinklerja iz Nemcev, hišna številka 1, ker je imel premalo zaslužka.²⁸⁶

9.7 Leto 1952

Tekom leta so postavili mesnico, ki so jo dali v upravo Alojziju Hvala iz Trnovega, hišna številka 5.²⁸⁷

Izvoljena je bila uprava za gradnjo zadružnega doma. Prebivalstvu so pojasnili namen zadružnega doma, ljudje pa so se z veseljem udeležili prostovoljnega dela za izgradnjo doma. Krajevno gostilno so preimenovali v »Gostilno pri gozdarju Trnovo«.²⁸⁸

Leta 1959 je bila ustanovljena Ljudska knjižnica Trnovo, ki pa ni bila samostojna, temveč je delovala v sestavi Prosvetnega društva »Jelka« Trnovo.²⁸⁹

²⁸² PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 7.

²⁸³ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 8.

²⁸⁴ Prav tam.

²⁸⁵ Prav tam.

²⁸⁶ Prav tam.

²⁸⁷ PANG 221, KLO Trnovo, Fasc. 9.

²⁸⁸ Prav tam.

²⁸⁹ PANG 559, KLO Trnovo, Fasc. 43/212.

10 TOVARNA NA TRNOVEM

V vasi Trnovo je po koncu 2. svetovne vojne delovalo podjetje, ki je izdelovalo stavbeno pohištvo za povojno obnovo vasi in okolice, uničene od okupatorja. To podjetje je prenehalo delovati leta 1954, vendar ne za dolgo, saj je proizvodnja na Trnovem ponovno vzknila z namenom, da bi zagotovili delovna mesta. Maja 1955 je bilo vodstvo podjetja zaupano Viktorju Kerševanu, ki je vodil podjetje vse do leta 1978.²⁹⁰ Tako je nastalo podjetje Mizarstvo Trnovo. Mizarstvo Trnovo je izdelovalo mizice in lesena ogrodja za fotelje Bobi, Cortina in Oslo. V začetku leta 1969 se je na Trnovem odprl tapetniški oddelek, kjer so tapecirali fotelje vse do devetdesetih let 20. stoletja.²⁹¹

Leta 1955 je podjetje začelo sodelovati s Tovarno pohištva Nova Gorica Meblo. Do večjega razmaha sodelovanja je prišlo v šestdesetih letih 20. stoletja: leta 1967 z Lesnim industrijskim podjetjem Bovec in leta 1971 s Tovarno pohištva Krn iz Klavž. Z rastjo proizvodnje v Meblu se je začela razvijati kooperacija z drugimi podjetji na Primorskem, ki so za Meblo izdelovala polizdelke, sestavne dele za dopolnjevanje izdelkov ter izdelke v celoti.²⁹²

Na podlagi Zakona o združenem delu so leta 1976 nastale temeljne organizacije združenega dela, t.i. TOZD-i. Podjetja v Jugoslaviji so se morala reorganizirati. Na podlagi novega sporazuma se je k Meblu pridružilo pet podjetij, in sicer Krn Klavže, Lesno industrijsko podjetje Bovec, Komfort Čepovan, Pohištveno mizarstvo Branik ter Mizarstvo Trnovo. Meblo se je preimenovalo v Meblo, industrija pohištva in notranje opreme.²⁹³

Leta 1973 je podjetje prešlo k Meblu kot TOZD Masivno pohištvo Trnovo. Izdelovali so tudi ogrodja za sedežne garniture iz proizvodnje TOZD Oblazinjeno pohištvo, dokler ni ta TOZD začel nabavljati ogrodja drugih dobaviteljev. Potem so se v tovarni na Trnovem usmerili k drugim izdelkom. V tovarni so začeli izdelovati pode za postelje, ki so jih imenovali litoplast, leta 1977 pa je prejel vodja tovarne Viktor Kerševan za to novost srebrno plaketo na jugoslovanski razstavi inovacij. Iz masivnega lesa je bila takrat izdelana znana otroška posteljica Mojca arhitektke Ljerke Finžgar.²⁹⁴ Po tem uspehu so se usmerili v proizvodnjo lameliranega lesa ter opustili proizvodnjo masivnega lesa. Drugi uspeh, ki je bil nagrajen na beograjskem sejmu pohištva leta 1978 s srebrnim ključem, je bila sedežna garnitura Lahti. Tej je sledil polfotelj iz laminata Kermi, ki je ravno tako požel nagrado

²⁹⁰ Vodopivec, Zgodba o Meblu – prvih petdeset let, str. 79.

²⁹¹ Prav tam.

²⁹² Prav tam, str. 51.

²⁹³ Prav tam, str. 57.

²⁹⁴ Prav tam, str. 79.

srebrni ključ. Nadalje so izdelali še sedežne garniture Astri, Andy, Sabi, Lamin ter klubske mizice Atri, Vika in Disco. Vsi ti izdelki so ravno tako poželi uspehe in dobro prodajo.²⁹⁵ Kot vsako podjetje, ki je v zagonu in doživlja uspehe, je nagnjeno tudi k slabšanju rezultatov in likvidnostnim težavam. Med leti 1982 in 1983 je prišlo do izgube v poslovanju TOZD-a Pohištvo Nova Gorica. Leta 1985 je izgubilo podjetje osem TOZD-ov. Leta 1986 pa je bil sprejet nov program. To je bil program sanacije s predlogi ukrepov za povečanje učinkovitosti v poslovanju Mebla. S tem je prišlo tudi do obdobja odhodov in zamenjav na vodilnih in strokovnih mestih. Poleti leta 1989 je prodaja močno upadla in potrebno je bilo zmanjšati proizvodnjo. Rešitev ni bilo pričakovanje izboljšanja na domačem trgu, temveč so videli nov začetek pri izvozu v zahodno Evropo.²⁹⁶

Na začetku devetdesetih let 20. stoletja je Meblo slabo poslovalo. S programom sanacije, ki je temeljil na zniževanju stroškov poslovanja, so ukinili nedonosno mrežo podjetij in predstavništev v tujini. Podjetje je bilo zadolženo. Ob osamosvojitvi Slovenije se je domači trg zmanjšal. V Meblu so poiskali nove trge, poslovne prostore so oddajali v najem ter zmanjšali število zaposlenih. Navkljub težavam je Meblo obstalo in preživel to krizo.²⁹⁷

Leta 1992 je postalo Meblo last sklada Republike Slovenije za razvoj. Do reorganizacije je prišlo leta 1994. Vsa podjetja, razen Meblo Kovinoplastika, so se pripojili k Meblo Holdingu. Vsi dolgovi, ki si jih je Meblo nakopalo minula leta so tedaj postali obveznost družbe Meblo Holding. Tudi proizvodnja na Trnovem je bila rešena. Proizvodnja je dalje uspešno potekala v novem podjetju Meblo Elasta.²⁹⁸

Gospodarska družba Meblo Elasta d.o.o, je nadaljevala tradicijo lesarstva v domačem kraju. Po pripovedovanju domačinov je družba poslovala od marca 1996 in do konca leta 2003. V prvih letih ustanovitve je kolektiv štel 33 zaposlenih. Zaposleni so bili pretežno domačini. Družba je imela stabilno poslovanje, kar je za tisti čas pomenilo velik prihodek za kraj in nadaljnji razvoj območja.

V novem podjetju Mebla Elasta d.o.o. na Trnovem so po pripovedovanju zaposlenih domačinov proizvajali notranjo opremo bivalnih prostorov. Proizvodni asortiment je zajemal izdelavo sedežnih garnitur, počivalnikov, stolov, mizic, posteljnih vložkov itd. Predvsem pa so dajali glavni poudarek proizvodnji sestavnih delov za pohištvo, ki so jih izvažali v druge države. Pri materialu izdelave sta prevladovala večinoma les in usnje. Poslovne stike so imeli tudi s tujimi partnerji.

²⁹⁵ Vodopivec, Zgodba o Meblu – prvih petdeset let, str. 79.

²⁹⁶ Prav tam, str. 108-109.

²⁹⁷ Prav tam, str. 125.

²⁹⁸ Prav tam, str. 126.

Nataša Plesničar, nekdanja delavka v tovarni Meblo Elasta d.o.o na Trnovem, se spominja: »V tovarni sem bila zaposlena od maja 1996 do decembra 2000. Delala sem od preše do pakiranja. Izdelovali smo fornirane lesne izdelke, to so noge za mize, naslone za stole ter otroške gugalnice. Potek dela je bil sledeči: fornir se je najprej lepilo in vlagalo v preše, tako, da si dobil vboklino, se pravi določen izdelek, kateri se je zlepil pod prešo skupaj. To je nato šlo na obrezovanje. Obrezovali so moški. Po obrezovanju je sledilo brušenje na kolupu, temu pa obširen pregled in kitanje. Nato je izdelek potoval v lakirnico na lakiranje. Lakiralo se je ročno na pištolo na zrak. Na koncu se je izdelek zapakiralo in poslalo na trg. V tem času, ko sem delala nas je bilo v tovarni zaposlenih 35. Več je bilo zaposlenih žensk kakor moških. V tej tovarni so bili zaposleni domačini. Največ se je delalo za izvoz, manj pa za domači trg. V tistem času se je izvažalo največ na Nizozemsko.«²⁹⁹

²⁹⁹ Nataša Plesničar, 11.6. 1976, Podgozd 2, 8.7.2011

11 ZAKLJUČEK

Pred pričetkom pisanja diplomske naloge in iskanjem podatkov, si nisem predstavljala, da bom uspela napisati tako obširno nalogo, saj sem imela za obravnavano območje le peščico arhivskih podatkov, te pa zgolj takšne, ki so se navezovali na obdobje po končani 2. svetovni vojni. Veliko podatkov sem črpala iz šolskih kronik Trnovo in Voglarji. Zanimivo literaturo, ki se navezuje na obravnavano področje, pa sem našla tudi v knjižnici Franceta Bevka v Novi Gorici. Veliko pozornost pa sem namenila predvsem intervjuvanju domačinov, ki so mi o svojih doživetjih prosto pripovedovali.

Raziskovanje mi je bilo zanimivo, predvsem pa me je zanimalo življenje domačinov v obdobju po 1. svetovni vojni. S svojo diplomsko nalogo bi rada prebivalcem obeh krajev predstavila zgodovino njihovega območja.

12 VIRI IN LITERATURA

12.1 Viri

PANG 221 - Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Krajevni ljudski odbor (KLO) Trnovo, 1946-1952, Fasc. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9.

PANG 559 - Pokrajinski arhiv Nova Gorica, OŠ Solkan, 1933-1961, Fasc. 29, 42.

PANG 559 - Pokrajinski arhiv Nova Gorica, OŠ Voglarji, 1946-1961, Fasc. 43.

PANG 645 - Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Zbirka fotokopij, Fasc. 37.

Šolska kronika OŠ v Trnovem

PANG 667 – Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Zbirka razglednic krajev, Trnovo.

12.2 Literatura

Blinkhorn, Martin: *Mussolini in fašistična Italija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995.

Bizjak, Janez in Jamnik, Pavel: Banjška planota in Trnovski gozd v luči najnovejših arheoloških najdb. *Goriški letnik – Zbornik Goriškega muzeja* (ur. Bratož Rajko). Nova Gorica: Goriški muzej, 2008, str. 23-31.

Cigoj, Štefan: Skrivne operacije 1944 – 45. *Bitka za partizansko Trnovo* (ur. Šušmelj Jože). Nova Gorica: Območno združenje borcev in udeležencev v NOB, 2010, str. 9-15.

Isaković, Radoslav: *Kosovelova brigada*. Ljubljana: Odbor Kosovelove brigade, 1973.

Klemenčič, Bojan: *Stavbena dediščina na območju gore in smernice za njeno varovanje*. Nova Gorica: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica, 1990.

Kozorog, Edo: *Skozi Trnovski gozd*. Nova Gorica: Društvo Inženirjev in Tehnikov gozdarstva Posočja v sodelovanju z Regionalnim centrom za okolje, 1998.

Mlinar, Miha in Žbona, Beatriče. Banjška planota in Trnovski gozd v luči najnovejših arheoloških najdb. *Goriški letnik – Zbornik Goriškega muzeja* (ur. Bratož, Rajko). Nova Gorica: Goriški muzej, 2008, str. 9-19.

Močnik, Hubert: *Trnovska planota*. Gorica, 1976.

Pavlin, Vojko: *Goriško gospodstvo ob prehodu pod Habsburžane: na osnovi urbarja iz leta 1507*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2006.

Petelin, Stanko: *Gradnikova brigada*. Nova Gorica, 1966.

Šušmelj, Jože [et. al.]: *Spomenik padlim borcem NOVJ in žrtvam fašističnega nasilja 1941 – 1945 iz občine Nova Gorica*. Nova Gorica, 1983.

Šušmelj, Jože: Boji masovcev z IX. korpusom. *Bitka za partizansko Trnovo*. Nova Gorica: Območno združenje borcev in udeležencev v NOB, 2010, str. 62-181.

Vičič, Simon: Politično in vojaško ozadje vzpostavitve postojanke X. MAS na Trnovem. *Bitka za partizansko Trnovo* (ur. Šušmelj Jože). Nova Gorica: Območno združenje borcev in udeležencev v NOB, 2010, str. 16-19.

Vodopivec, Beno: *Zgodba o Meblu – prvih petdeset let*. Nova Gorica: Meblo Holding d.o.o, 1998.

Mikuletič, Vitomir: *Jadranski koledar 79*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1979, str. 157-168.